

Igen och igen...

**- en rapport om dem som ombesöker socialtjänsten
för att ansöka om ekonomiskt bistånd**

Henrik Forsner

henrik.forsner@jarfalla.se

Rapport Praktikerprojekt hösten 2012

Förord

Denna rapport är ett resultat av ett så kallat praktikerprojekt. Ett praktikerprojekt är en möjlighet för socialsekreterare i nordvästkommunerna att fördjupa sig i en fråga hämtat från vardagen inom någon av Individ- och familjeomsorgens verksamhetsområden. När alla formaliteter kring ansökningsförfarandet avklarats är man tre månader på FoU-Nordväst som bistår med handledning under arbetet med rapporten.

I den här rapporten har Henrik Forsner, socialsekreterare på Försörjningsstödsenhetens Nybesöksgrupp i Järfälla undersökt en grupp som han benämner ombesökare. De är ombesökare i den meningen att de återkommit till enheten tre gånger eller fler. Frågor han ställt sig är - Vad är kännetecknande för gruppen ombesökare? Utmärker sig någon särskild grupp bland ombesökarna?

Henriks bakgrund inom arbetsområdet ekonomiskt bistånd har utgjort en viktig grund i arbetet inte minst för valet av frågor att belysa.

Den metodologiska utgångspunkten är kvantitativ. Henrik har ”tankat data” utifrån det lokala verksamhetssystemet Procapita som Försörjningsstödsenheten använder sig av. FoU-Nordväst har varit behjälplig med att utforma web-formuläret som användes vid insamlingen av empirin.

Det är ett grannlaga arbete, både vad gäller insamling av data och analys av desamma, som Henrik gjort under den korta tid han haft till förfogande för praktikerprojektet.

Rapporten är ett exempel på hur man utifrån befintliga lokala verksamhetssystem kan få generell kunskap om de grupper som av olika anledningar återkommande kontaktar Försörjningsstödsenheten. Det är kunskap som i sin tur kanske kan användas för analys och verksamhetsutveckling. En möjlig fortsättning på studien kan vara att genomföra kvalitativa intervjuer på ett urval av ombesökarna. Detta i syfte att undersöka vad de vill ha för hjälp av samhället.

Till slut vill jag tacka övriga medarbetare på FoU-Nordväst, Tore Svendsen och Martin Åberg som under arbetets gång kommit med kloka och värdefulla synpunkter.

Anders Arnsvik
FoU-handläggare

Innehållsförteckning

1	Inledning	6
1.1	Problemformulering	6
1.2	Syfte och frågeställningar.....	7
1.3	Centrala begrepp	7
2	Metod och tillvägagångssätt	8
2.1	Förförståelse	8
2.2	Metod	8
2.2.1	Reliabilitet och validitet	9
2.3	Tillvägagångssätt.....	10
2.3.1	Urval	10
2.3.2	Datainsamling	10
2.4	Bortfall	12
2.5	Redovisning av resultat	12
2.6	Reliabilitet och validitet	12
3	Kunskapsöversikt	13
3.1	Socialtjänsten och ekonomiskt bistånd	13
3.1.1	Vad är egentligen ekonomiskt bistånd, försörjningsstöd, socialbidrag och så vidare?.....	13
3.1.2	Socialtjänstens metoder och arbetssätt	14
3.1.3	Hur tar socialtjänsten emot nya ärenden?	15
3.1.4	Samvariation med arbetslöshet	15
3.1.5	Hur går en utredning till?	16
3.1.6	Socialstyrelsens statistisk	16
3.1.7	Socialstyrelsens anvisning om registrering av försörjningshinder och ändamål	17
3.1.8	Järfälla kommuns volymer och nyckeltal för år 2011	17
3.1.9	Vad säger forskningen om insatserna inom försörjningsstöd?	18
3.2	Varför behöver människor ekonomiskt bistånd?	18
3.2.1	Fattigdomens riskgrupper	18
3.2.2	Förändrade förutsättningar för socialtjänsten	19
3.2.3	Vilka är då de som lever på försörjningsstöd?	20
3.3	Sammanfattning	23
4	Resultat och analys.....	24
4.1	Ålder och kön	24
4.1.1	18 – 24 år	24
4.1.2	18 – 34 år	25
4.1.3	35 – 54 år	26
4.1.4	55 – 64 år	27
4.1.5	65 – år	27
4.2	Födelseplats	27
4.3	Civilstånd	28
4.4	Boendeform	29
4.5	Hushåll med hemmavarande barn	30
4.6	Hälsa.....	31

4.7	Missbruk.....	32
4.8	Sysselsättning	32
4.9	Utbildningsbakgrund.....	33
4.10	Vad ansökan avser	33
5	Analys	34
5.1	Vad kännetecknar de vanligaste ombesökarna	34
5.2	Varför behöver de ekonomiskt bistånd?	34
5.3	Brister i socialtjänstens dokumentation.....	35
5.4	Avvikelser mot volymer och nyckeltal i Järfälla år 2011	35
5.5	Avvikelser mot Socialstyrelsens statistik	35
6	Slutsatser	36
7	Diskussion	37
7.1.1	Exempel 1: Måttet överrisk	37
7.1.2	Exempel 2: Signifikanstest – Chi2-test	38
7.2	Utvecklingsområden.....	39
7.3	Sammanfattning	42
8	Forskningsfrågor	43
	Litteraturlista	44
	Bilaga	

1 Inledning

Efter avlagd socionomexamen arbetade jag i flera år med ekonomiskt bistånd (försörjningsstöd) på ett socialkontor i en av Stockholms ytterkommuner. För närvarande arbetar jag på en mottagningsavdelning specialiserad på ekonomiskt bistånd, vilket har väckt ett stort antal frågor både kring hur vi hanterar det ekonomiska biståndet men också kring vilka grupper i samhället som främst är beroende av hjälp till sin försörjning. Ofta har vi inom socialtjänsten varit upptagna av olika kategorier av biståndsmottagare så som ungdomar eller ensamstående kvinnor och det är självfallet viktigt att dessa grupper uppmärksammas. Det är inte minst viktigt för att kunna bedöma vilken hjälp dessa grupper är i behov av. Denna kategorisering av människor har dock sina avigsidor, det är lätt att bli blind för andra grupper av sökande än de som är specifikt identifierade. Med utgångspunkt i frågeställningar som *"vilka är de vanligaste bidragstagarna vid vårt socialkontor?"* eller *"från vilka grupper är inflödet störst"*, kom jag underfund med att många av de klienter jag tog emot i min mottagningsfunktion hade varit klienter vid socialkontoret också tidigare. Det rörde sig om klienter som hade varit borta från socialkontoret under kortare eller längre tider, men som ofta hade varit bidragsberoende till och från under en följd av år. Dessa människor skulle också kunna beskrivas som *"ombesökare"* i brist på en bättre beteckning eller kategorisering. Ju mera jag tänkte på gruppen ju fler blev frågorna. Vilka är det som ombesöker oss oftast? Kan vi med hjälp av statistiska metoder använda vårt socialregister för att ge oss kunskap om dem? Kan vi se några kännetecken? Kan vi ringa in dem? Med dessa tankar valde jag att ansöka om att få göra ett praktikerprojekt på Forsknings- och Utvecklingsenheten Nordväst (FoU-Nordväst).

Ett praktikerprojekt är ett mindre forsknings- eller utvärderingsprojekt som undersöker frågeställningar inom socialarbetarens verksamhetsområde. Den sökande skriver en projektplan som ligger till grund för en ansökan om medel som beslutas av FoU-Nordvästs styrgrupp. Frågan ska vara relevant och vara av intresse för alla kommuner i nordvästra Stockholms län. Handledare för praktikerprojektet är personal från FoU-Nordväst.

1.1 Problemformulering

Jag tycker att det finns flera problem i hur vi använder resurserna och prioriterar vårt arbete inom området ekonomiskt bistånd. Ofta används kortare projekt riktade mot en mindre kategori av bidragstagare. Utvärderas projekten så görs det i regel utan kontrollgrupp (Bergmark, Bergmark & Lundström, 2011; Bergmark et. al, 2008). Vad vi då t.ex. kan veta är att 20 % av deltagarna i ett aktiveringsprogram fick arbete. Men det säger ju ingenting om åtgärdens effektivitet i förhållande till en annan åtgärd, eller ingen åtgärd alls. Vanligen avslutas också projekten utan att erfarenheterna tillvaratas i form av att arbetssätten sprids vidare till resten av arbetsgruppen.

I en tid av ökade kostnader för ekonomiskt bistånd vore det mest rationella att undersöka om det finns en grupp som förekommer i form av större frekvens än andra och vilken kostar mer pengar. Med projekt som riktar sig mot mindre grupper riskerar man att mista helhetsbilden av verksamheten.

I Järfälla kommuns volymer och nyckeltal¹ så framträder ensamstående män och arbetslösa utan ersättning. Bland dem som har bistånd länge vet vi en del. Hittills vet vi dock närmast ingenting om dem som *återkommer* ofta för att ansöka om bistånd. Jag har letat efter studier, men inget funnet. I den här studien vill jag börja med att belysa frågan ur ett *kvantitativt*

---

¹ De är närmare beskrivna under avsnittet kunskapsöversikt.

perspektiv.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att studera de personer som återkommer till socialtjänsten i Järfälla kommun för att ansöka om ekonomiskt bistånd. För att belysa det har jag följande frågeställningar:

- Vad är kännetecknande för dem som ofta återkommer?
- Utmärker sig någon särskild grupp bland ombesökarna?

1.3 Centrala begrepp

I denna studie avses med en ”ombesökare” en person som sökt ekonomiskt bistånd i Järfälla kommun tre gånger eller fler under en tioårsperiod. Det är inte väsentligt om personen beviljats bistånd eller inte, utan det avgörande är den enskildes upplevelse av biståndsbehov.

Ekonomiskt bistånd är ett behovsprövat bistånd som utgör det yttersta ekonomiska skyddsnätet i Sverige. Det gäller alla svenska medborgare. Även utländska medborgare omfattas förutsatt att de har lagliga tillstånd för sin vistelse i Sverige, t.ex. genom att de fått uppehållstillstånd som anhöriginvandrare eller flykting.

Evidensbaserad praktik (EBP) är ett begrepp som syftar till att ett visst arbetssätt eller praktik har ett vetenskapligt stöd för att det fungerar genom en samlad kunskapsbas. Ursprungligen har arbetsmoden använts mycket inom medicinen och psykiatrin (Bergmark & Lundström, 2007).

En RCT-studie är en studie där det finns en kontrollgrupp att jämföra insatsen i syfte att ta reda på respektive effektivitet. RCT står för *Randomized Controlled Trial* (Bergmark, Bergmark & Lundström, 2011).

Vad gäller boendeformer så delar jag upp dem i ”fast boende” och ”ej fast boende”. Fast boende innebär att den sökande bor i hyresrätt, bostadsrätt, socialt kontrakt eller äldreboende. De kvarvarande boendeformerna betraktas som ej fast boende. Merparten är andrahandsboende, inneboende, vandrarhem och att vara bostadslös.

Ett ”socialt kontrakt” är i Järfälla kommun ett hyreskontrakt som klienten tecknar med kommunen. Kommunen har då, så att säga, hyrt en lägenhet av det kommunala bostadsbolaget Järfällabygdens hus som kommunen i sin tur hyr ut i andra hand. Särskilda kriterier gäller för att få ett kontrakt. För klienten ska det i princip vara omöjligt att få ett boende på den ordinarie bostadsmarknaden.

I termen arbetslös inkluderar jag de som är definierade som arbetslösa och de som går på Jobbcenter, arbetsträna eller ingår i ett arbetsmarknadspolitiskt program.

2 Metod och tillvägagångssätt

Min vetenskapsteoretiska utgångspunkt (Byström, 2003) är att med hjälp av en kvantitativ metod försöka ge en statistiskt relevant bild av dem som ombesöker socialtjänsten. Jag har därför valt ett frågeformulär med fasta svarsalternativ som datainsamlingsverktyg. Jag gör antagandet att med hjälp av detta analysverktyg kan en större population undersökas. Kvalitativa inslag finns i den meningen att jag diskuterar forskningsproblem, begrepp och tolkning av resultatet (Meeuwisse et. al., 2008).

2.1 Förförståelse

När jag började arbeta som socialsekreterare lärde jag mig om socialtjänstlagen och om kommunernas riktlinjer för myndighetsutövningen. Mina första arbetsuppgifter var med klienter som hade långvarigt sökte ekonomiskt bistånd. Efter att ha arbetat några år fick jag en ny tjänst på mottagningsfunktionen för ekonomiskt bistånd i Järfälla kommun. Redan tidigare hade jag upplevt det som att samma klienter ofta återkom. I arbetet på mottagningsfunktionen kändes det alltmer påtagligt. Det verkade vara samma personer som exempelvis fick hyres- och elskulder, blev av med anställningar, var i konflikt med arbetsgivare och flyttade mellan kommuner utan ekonomisk täckning. Klienter utan tidigare kontakt med socialtjänsten kändes få och om det kom en sådan påpekades det ofta särskilt i arbetsgruppen. Till slut började jag tycka att vår mottagningsfunktion borde sluta heta *"Nybesöksgruppen"* och börja heta *"Ombesöksgruppen"* istället. I brist på ett bättre begrepp kallas de klienter som har de här problemen för *"ombesökare"* i den här studien.

Jag uppfattar det här på flera sätt. Ett av dem är att det finns människor i samhället som är marginaliserade - men inte för att de har löpande ekonomiskt bistånd, utan en del har så låga inkomster att de får svårt att klara sig själva under lång tid, exempelvis för att de inte kan spara. När de får högre utgifter, som tandvård, behöver de söka bistånd från kommunen. I vissa fall lånar de istället pengar för att slippa gå till socialtjänsten. För en del kanske det fungerar, men en del tvingas till slut söka bistånd i alla fall när deras ordinarie inkomst är slut.

Min förförståelse har inverkat på den här studien på så sätt att jag medvetet letat efter personer som återkommit ofta. Förförståelsen har också påverkat vilka frågor som ställts för att undersöka mitt material. Jag gick också in i studien med en övertygelse om att det fanns en betydande grupp som ombesökte socialtjänsten samt att jag såg det som ett tecken på ett samhällsproblem som inte i tillräckligt stor utsträckning uppmärksammats. Jag gjorde ett antagande utifrån Järfälla kommuns volymer och nyckeltal för år 2011 (se avsnitt 3.1.8) om att det skulle vara flest ensamstående män som ombesökte socialtjänsten eftersom dem var flest förekommande i volymer och nyckeltalen.

2.2 Metod

Studien består av en registeranalys av socialtjänstens egna journaler. Studiens kvantitativa metod syftar till att hitta gemensamma variabler hos de personer som återkommer ofta för att ansöka om ekonomiskt bistånd. Enligt Elofsson (2005) är den kvantitativa metodens syfte att ta fram mätbara enheter, exempelvis hur många som tycker på ett visst sätt eller varit med om en särskild händelse. Med en kvantitativ metod blir det lättare att få fram medelvärden och urskilja dem som ofta återkommer. Med kvantitativa metoder blir det också lättare att generalisera (ibid.). En vetenskaplig generalisering innebär att man utifrån det faktiska materialet drar slutsatser om fler enheter, klienter i det här fallet, än vad som ingår i materialet (Halvorsen 1992). Arbetssättet behövs för att resultatet ska framträda som lättöverskådlig bild av vem som ofta återkommer.

I syfte att ge förslag på hur statistiska analyser kan användas har slutdiskussionen kompletterats med ett begrepp som kallas för överrisk eller överrepresentation. Brottsförebyggande rådet använder sig av metoden för att beskriva risken för att någon från ett urval begår ett brott i förhållande till ett någon från ett annat urval. Begreppet kan användas för att försöka ta reda om det finns vissa grupper som har högre risk än andra för att bli ombesökare hos socialtjänsten.

Ytterligare ett exempel på statistisk metod som också lyfts fram i slutdiskussionen är ett så kallat signifikanstest, eller chi²-test. Det är till för att testa om det finns en signifikant skillnad mellan två variabler eller om skillnaden består av slumpen.

I kunskapsöversikten har information sökts på Google, Google Scholars samt tillsammans med min handledare på FoU. Under litteratursökningen hittades ingen forskning som specifikt avhandlade personer som ombesöker socialtjänsten för att söka ekonomiskt bistånd. Svaren har därför fått sökas i forskning som avser grundorsakerna kring varför människor behöver socialbidrag, och sådan forskning finns.

När datamaterialet samlats in undersöktes det utifrån olika variabler i ProofX (för en beskrivning se avsnitt 2.3.2). Då ProofX hade närmast oändliga möjligheter att analysera databasen har det används med syfte att söka svar på denna studies frågeställningar. Svaren har sökts genom att tillämpa analysflöden, alltså att välja att utgå från en variabel och jämföra det med en annan variabel. På det sättet har jag undersökt förekomsten av avvikelser respektive samstämmighet. De har använts för att skapa en schematisk bild av den vanligaste ombesökaren.

2.2.1 Reliabilitet och validitet

Alla statistiska uppgifter är relaterade till innehållet i socialtjänstens utredningar och inte den enskildes faktiska livssituation. I sig påverkar det inte reliabiliteten, men läsaren bör uppmärksammas på det här. I t.ex. frågan om utbildning framgår att socialtjänsten sällan noterat klientens utbildning. Vi kan alltså inte dra slutsatser om ifall klienternas utbildningsbakgrund utgör en riskfaktor för att återkommande behöva söka bistånd. Studiens slutsatser om klienterna är alltså socialtjänstens *dokumentation* om de återkommande klienterna uttryckt i statistisk form. Från utredningarna tas de dokumenterade faktauppgifterna.

Reliabilitet behandlar frågan om kvalitén i datainsamling, bearbetning och analys. När en statistisk undersökning görs måste man ställa sig frågan om varför man valt de statistiska uppgifter man valt och vilken kvalitet materialet därigenom har (Byström, 2003). En hög reliabilitet uppnås om resultaten kan antas bli lika oavsett vem som genomför undersökningen. Reliabilitet kan alltså ses som ett mått på intersubjektivitet (Eliasson, 2006 & Esaiasson et. al., 2007). Den här studien har god reliabilitet genom att materialet utgör en totalundersökning av den tidsperiod som valts.

Frågorna är avsedda för vad de ska ta reda på. Enkäten är så tydligt utformad att det inte borde bli någon större skillnad på vem som utför undersökningen. Det finns frågor som innehar någon form av värdering. På annat sätt kan det inte uteslutas att någon annan värderat innehållet i socialtjänstens utredningar än vad jag gjort.

Validitet handlar om trovärdighet. Stämmer de frågor som ställts med förförståelsen och tidigare studier? Är de rätt frågor i förhållande till vad studien vill ta reda på? Renate Minas (2005) har gjort en studie om hur själva mottagningsförfarandet går till inom socialtjänsten och jämfört några kommuner mellan varandra. Hon har inte samma data, men flera frågor är gemensamma. Hon intresserar sig bland annat för vilka beslut som togs. I min studie studeras

ombesökare utifrån socialtjänstens dokumentation.

En studie behöver en analys av relevanta aspekter av det man tänkt sig mäta. Hur förhåller sig undersökningens analys till studiens problemformulering? Hög validitet innebär att mätinstrumentet verkligen mäter det man önskar mäta (Byström, 2003). Mätinstrumentet ger inte så djupgående resultat utan ger en mer schematisk bild. Det ökar validiteten eftersom det gör det lättare att göra en riktig generalisering.

2.3 Tillvägagångssätt

2.3.1 Urval

Studiens undersökningsobjekt (Halvorsen 1992) är vilka som återkommande söker ekonomiskt bistånd från kommunen. Den teoretiska populationen utgörs av dem som sökt ekonomiskt bistånd i Järfälla kommun tre gånger eller fler under perioden 2000-01-01 tom. 2011-05-31. I Järfälla kommuns Procapita går det att söka reda på samtliga utredningar som öppnats av en särskild organisation från och med år 2000. Järfälla har haft en organisation som hette ”Mottagningsgruppen” som fanns från 2000-talet till och med 2011-05-31. Det var därför problemfritt att få ut en lång lista på samtliga utredningar som öppnats av dem. Det var lätt att se vilka som kommit tre gånger eller fler. Under den valda perioden har därför alla ombesökare kunnat tas med och det gör studien till en totalundersökning.

Det gjordes inget urval baserat på kön, födelseort eller civilstånd. Alla har tagits med. Ett urval från den teoretiska populationen har alltså inte gjorts. Det vore omöjligt eftersom man under en kortare period inte kan se om personen sökt bistånd tidigare eller senare. Empirin är omfattande och sträcker sig under en lång tidsperiod.

I urvalet görs ingen skillnad mellan de som har beviljats bistånd och de som inte beviljats bistånd. Studien utgår alltså från att det räcker med att klienten själv ansett sig i behov av bistånd.

2.3.2 Datainsamling

Hur datamaterialet har samlats in påverkar resultatet. Jag började med att gå in i Järfälla kommuns datasystem Procapita. Det är ett verksamhetsstöd från Tieto som har tagits fram särskilt för socialtjänstens Individ- och familjeomsorg. I det kan man söka på flera typer av variabler.

- I första ledet söktes alla utredningar upp som organisationen ”Mottagningsgruppen” öppnat under den specificerade tidsperioden.
- I andra ledet specificerades de öppnade utredningarna till dem som avsåg ekonomiskt bistånd, exklusive dödsboanmälningar.
- I tredje ledet blev det en lista kvar med samtliga utredningar som öppnats under perioden. Listans skrevs ut och var cirka 250 sidor lång.
- I fjärde ledet markerades de personer som fått tre eller flera utredningar om ekonomiskt bistånd öppnade på sig i egenskap av registerledare. På så vis kunde ombesökarna identifieras.
- Därefter utarbetades ett webbformulär tillsammans med FoU-Nordväst i ett webbaserat databasverktyg som heter ProofX². Det används för att göra formulär,

---

² www.proofx.se

anmälningar och enkäter. I webbformuläret skapas frågor med fasta svarsalternativ. I utredningarna letades efter svar på frågorna och allteftersom de hittats besvarades frågorna i formuläret. Studiens empiri bildades genom att svaren sparades i en databas.

- ProofX kan analysera all inkommen data statistiskt och göra jämförelser mellan den data som är kopplade till varje specifik fråga. Genom det har det gjorts möjligt att redovisa resultatet med hjälp av tabeller.

Hela formuläret med svarsalternativ finns med som bilaga. Följande frågor ställdes i syfte att skapa bästa möjliga statistiska underlag för att kunna besvara frågeställningarna.

Allmänna uppgifter

- Kön
- Åldersintervall
- Födelseland
- Civilstånd
- Hemmaboende barn
- Boende
- Högsta genomförda utbildning
- Ansökan gäller
- Senaste inkomstkälla

Sysselsättning

Missbruk

Hälsa

- Har personen fått behandling för psykiska och/eller känslomässiga problem?
- Har personen långvariga kroppsliga skador eller sjukdom som påverkar livsföringen?
- Har personen långvarig psykisk funktionsnedsättning eller sjukdom som påverkar livsföringen?

Webbformuläret fylldes i för varje person. För gifta fylldes en enkät i för mannen och en för kvinnan och de gavs samma löpnummer. Ur databasen kan man därför analysera både utifrån hushåll och utifrån varje individ. Observera att ProofX ändå håller reda på antalet ifyllda formulär, oavsett om vissa har samma löpnummer eller inte. När datamaterialet samlats in hade ProofX skapat en webbaserad databas. Webbformulärets frågor har fasta svarsalternativ vilket underlättar kodningen av svaren eftersom det krävdes en precisering av dem. Vore frågorna för detaljerade eller öppna undergrävs möjligheten att göra vetenskapligt grundade generaliseringar (Halvorsen, 1992).

Formuläret innehöll frågan vad klienten var sysselsatt med. Om klienten var arbetssökande ställdes följdfrågan om han eller hon var aktivt arbetssökande. Om klienten istället lönearbetade ställdes följdfrågan om det var hel- eller deltid. I formuläret fanns en fråga om klienten hade missbruksproblem som var tidigare dokumenterat. Om klienten hade det var följdfrågan vad för slags missbruk. Då fanns valen alkohol, narkotika, dataspel, spel om pengar, tabletter eller annat. En följdfråga var också om klienten hade haft kontakt med kommunens eller Landstingets beroendevård. En fråga om misstänkt missbruk, och i så fall vad, fanns också.

De sista frågorna berörde om klienten någon gång fått behandling för sina psykiska eller känslomässiga problem, om klienten hade en fysisk sjukdom som påverkade livsföringen eller om klienten hade en psykisk funktionsnedsättning eller psykisk sjukdom som påverkade livsföringen.

I samband med insamlingen av materialet gjordes en registeranalys så att de personer som sökt bistånd tre gånger eller fler valdes ut för att föras in i webbformuläret och bli en del av databasen. Datainsamlingen systematiserades så att relevant information fördes över från socialregistret till ProofX. I webbformuläret avkodades information från personuppgifter. ProofX kan ta fram diagram genom att de svarsalternativ som finns i webbformuläret kan användas som variabler. På så vis går det lätt att jämföra variabler med varandra och konstatera samband och avvikelser. Statistik kan t.ex. tas fram utifrån fler variabler än t.ex. män och kvinnor. Det går t.ex. att undersöka vilken som är den vanligaste boendeformen hos sjukskrivna ensamstående kvinnor med hemmavarande barn och jämföra det med den vanligaste boendeformen hos samma typ av kvinnor men utan hemmavarande barn. Sammanlagt blev det 527/528 personer och cirka 2000-2500 utredningar som genomfördes. Svarsfrekvensen blir 100 %. Datainsamlingen tog 2,5 veckor.

2.4 Bortfall

Vad det gäller bortfall så har tre personer fallit bort genom att undertecknad av misstag glömt att fylla i kön. Hade det inte varit för den mänskliga faktorn hade bortfallet blivit 0 %. Ytterligare ett bortfall är att det finns ett löpnummer som har kön ifyllt, men som saknar svar på några frågor. Därför blir det i vissa tabeller som har N=528 respektive N=527. Det här interna bortfallet får anses litet (det påverkar inte resultatet i procent).

2.5 Redovisning av resultat

Resultatet redovisas med hjälp av frekvenstabeller för att undersöka förekomster och skillnader mellan variabler för att försöka besvara studiens frågeställningar. Tabellerna redovisas med en tillhörande text som beskriver och förklarar innehållet.

Resultatredovisningen har rubriker som motsvarar de analysflöden som använts. Redovisningen börjar med kön och fortsätter sedan. När fler och fler analysflöden redovisas växer en bild av avvikelser och samstämmighet fram som till sist används för att schematiskt beskriva den vanligaste och näst vanligaste ombesökaren.

Resultatredovisning har följande rubriker; ålder och kön; födelseplats; civilstånd; hushåll med hemmavarande barn; hälsa; sysselsättning; vad ansökan avser och avslutas med en sammanfattning.

2.6 Reliabilitet och validitet

Alla statistiska uppgifter är relaterade till innehållet i socialtjänstens utredningar och inte den enskildes faktiska livssituation. I sig påverkar det inte reliabiliteten, men läsaren bör uppmärksammas på det här. I t.ex. frågan om utbildning framgår att socialtjänsten sällan noterat klientens utbildning. Vi kan alltså inte dra slutsatser om ifall klienternas utbildningsbakgrund utgör en riskfaktor för att återkommande behöva söka bistånd. Studiens slutsatser om klienterna är alltså socialtjänstens *dokumentation* om de återkommande klienterna uttryckt i statistisk form. Från utredningarna tas de dokumenterade faktauppgifterna.

Reliabilitet behandlar frågan om kvalitén i datainsamling, bearbetning och analys. När en statistisk undersökning görs måste man ställa sig frågan om varför man valt de statistiska

uppgifter man valt och vilken kvalitet ens material därigenom har (Byström, 2003). En hög reliabilitet uppnås om resultaten kan antas bli lika oavsett vem som genomför undersökningen. Reliabilitet kan alltså ses som ett mått på intersubjektivitet (Eliasson, 2006 & Esaiasson et. al., 2007). Den här studien har god reliabilitet genom att materialet utgör en totalundersökning av den tidsperiod som valts.

Frågorna är avsedda för vad de ska ta reda på. Enkäten är så tydligt utformad att det inte borde bli någon större skillnad på vem som utför undersökningen. Det finns frågor som innehar någon form av värdering. På annat sätt kan det inte uteslutas att någon annan värderat innehållet i socialtjänstens utredningar än vad jag gjort.

Validitet handlar om trovärdighet. Stämmer de frågor som ställts med förförståelsen och tidigare studier? Är de rätt frågor i förhållande till vad studien vill ta reda på? Renate Minas (2005) har gjort en studie om hur själva mottagningsförfarandet går till inom socialtjänsten och jämfört några kommuner mellan varandra. Hon har inte samma data, men flera frågor är gemensamma. Hon intresserar sig bland annat för vilka beslut som togs. I min studie studeras ombesökare utifrån socialtjänstens dokumentation.

En studie behöver en analys av relevanta aspekter av det man tänkt sig mäta. Hur förhåller sig undersökningens analys till studiens problemformulering? Hög validitet innebär att mätinstrumentet verkligen mäter det man önskar mäta (Byström, 2003). Mätinstrumentet ger inte så djupgående resultat utan ger en mer schematisk bild. Det ökar validiteten eftersom det gör det lättare att göra en riktig generalisering.

3 Kunskapsöversikt

3.1 Socialtjänsten och ekonomiskt bistånd

3.1.1 Vad är egentligen ekonomiskt bistånd, försörjningsstöd, socialbidrag och så vidare?

I varje kommun i Sverige så finns en socialnämnd och därmed en socialtjänst. De har det yttersta ansvaret för att alla invånare i kommunen har en ekonomiskt sett skälig levnadsnivå. Rättigheterna är närmare definierade i Socialtjänstlagens fjärde kapitel och första paragraf (SoL 4 kap. 1 §).

SoL 4 kap. 1 §

Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Vad för kostnader kan man då få försörjningsstöd till? Det regleras också i samma lag.

SoL 4 kap. 3 §

Försörjningsstöd lämnas för skäliga kostnader för

1. livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning, telefon och radio- och TV-avgift,
2. boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

Skäliga kostnader enligt första stycket 1 ska i enlighet med vad regeringen närmare föreskriver beräknas enligt en för hela riket gällande norm (riksnorm) på grundval av officiella prisundersökningar av olika hushållstypers baskonsumtion.

För år 2012 har Socialstyrelsen beräknat riksnormen till 3840 kronor för en ensamstående. Att

utreda och fatta beslut om ekonomiskt bistånd är myndighetsutövning. När socialsekreteraren utreder en ansökan görs först och främst en beräkning av den sökandes inkomster och utgifter i förhållande till riksnormen och de kostnader som bedöms vara skäliga. Om den sökande har inkomster utöver riksnormen avslås normalt sett ansökan med motiveringen att behovet kan tillgodoses på annat sätt. Det är också så att socialtjänsten kan ställa krav på den biståndssökande, t.ex. att delta i en arbetspraktik enligt SoL 4 kap. 4 §. Ifall socialsekreteraren bedömer att den sökande inte har uppfyllt kraven som ställts avslås ansökan. SoL 4 kap. 5 § då ger möjlighet att vägra eller nedsätta fortsatt bistånd. Det går alltså att få avslag på sin ansökan om bistånd trots att man har inkomster under riksnormen.

Begreppet försörjningsstöd är alltså namnet på det ekonomiska bistånd som den enskilde kan ansöka om hos socialtjänsten. Ibland kallas det också för Ekonomisk Grundtrygghet (EGT). Det gamla namnet för detta var socialbidrag, men används ofta fortfarande.

3.1.2 Socialtjänstens metoder och arbetssätt

Den vanligaste orsaken till varför vi vänder oss till socialtjänsten är för att ansöka om ekonomiskt bistånd och det är den mest kostnadskrävande insatsen inom socialtjänsten. Socialtjänsten organiserar mottagandet av nya klienter på varierande sätt. Det vanligaste sättet är en mottagningsfunktion. Enligt studien hade lite drygt hälften av kommunerna en specialiserad mottagningsfunktion. Bland dessa var det vanligaste sättet att det fanns en mottagningsfunktion som enbart sysslade med ekonomiskt bistånd (Bergmark, Bergmark & Lundström, 2011).

Trots att ekonomiskt bistånd är det största verksamhetsområdet inom socialt arbete finns en påtaglig brist i socialtjänstens förmåga att ta fram nya arbetssätt. Av tradition är strävan efter nya metoder inom socialtjänsten intimt kopplade till projekt riktat till någon särskild grupp. Fokuset ligger här snarare på vilka man vill nå, och vad man vill uppnå med dem, snarare än på vilka nya arbetssätt man vill ta fram (Bergmark, Bergmark & Lundström, 2011). De modeller som lanserats under åren, t.ex. Uppsalamodellen och Albymodellen, har inte fokuserat kring ett arbetssätt. Snarare har det handlat om att ställa högre krav på motprestation från klienterna. Modellerna har inte reproducerats i sin helhet, utan andra kommuner väljer endast ut vissa delar (Bergmark & Lundström, 1998).

Socialtjänstlagen och dess förarbeten ger visst utrymme till den här typen av verksamhet om den riktar sig till personer som bedöms vara fullt arbetsföra, men som inte kunnat beredas en arbetsmarknadspolitisk åtgärd av Arbetsförmedlingen och har ett särskilt behov av kompetenshöjande åtgärder för att öka anställningsbarheten. Den riktar sig inte generellt till alla socialtjänstens klienter utan är t.ex. inte avsedd för personer med problem av mer personlig natur, som t.ex. allvarliga missbruksproblem eller andra klart uttalade sociala problem³. I Sverige inleddes dock en utveckling från och med 1990-talets senare hälft där aktiveringsåtgärder med kommunala huvudmän blev den dominerande insatsen för arbetslösa som mottog ekonomiskt bistånd (Bergmark, Bergmark och Lundström, 2011). Konsekvensen har blivit att det byggts upp primära och sekundära åtgärder för arbetslösa.

Själva grundtanken bakom aktiveringsåtgärderna är att förvärvsarbete är det bästa sättet för att nå målet om egen försörjning (Moreira, 2008). På det nationella planet är cirka tio procent av mottagarna av ekonomiskt bistånd deltagare i någon form av aktiveringsåtgärd med en kommunal huvudman (Salonen & Ulmestig, 2004).

---

3 Se Regeringsrättens dom, Mål nr 6165-06, meddelad i Stockholm den 19 november år 2009.

En form av specialisering är så kallad förenklad socialbidragshandläggning som fick sitt genombrott under krisen på 1990-talet (Stranz, 2007). Vissa studier visar att det samvarierar med högre kostnader för ekonomiskt bistånd (Minas, 2005). Tanken med förenklad socialbidragshandläggning är att det ska gälla klienter som behöver en löpande komplettering till sina befintliga inkomster från socialförsäkringen. Handläggarna ses som administrativ personal, de saknar socionomutbildning och kallas ofta för "*SOFT-handläggare*". De ska handlägga tillägget till klienternas ersättning från socialförsäkringen, så kallat socialförsäkringstillägg, förkortat "*SOFT*".

3.1.3 Hur tar socialtjänsten emot nya ärenden?

Forskning har visat att kommuner med högre grad av specialisering har relativt sett lägre kostnader för ekonomiskt bistånd (Nybom, 2012). Enligt Minas (2005) kan ett skäl till det vara att det är svårare för en klient att komma in med ansökan om bistånd om socialtjänsten organiserat sig med en särskild mottagningsfunktion. Hon menar att även socialtjänstens föregångare har haft en organisation för att ta emot biståndssökande med syftet att skilja på vilka som är behövande och inte. Staten är den som stiftar lagarna som definierar och reglerar socialtjänstens sociala arbete. Syftet är förbättra medborgarnas livsvillkor och skapa en tryggare ekonomisk situation. Samtidigt har flera delar av den svenska välfärden börjat effektiviseras med syftet att bli mer kostnadseffektiv. En specialiserad mottagningsfunktion blir därför gärna en spelplats för denna konflikt. Det kan till och med bli så att den minskar tillgången till välfärden (ibid.).

Minas (2005) har funnit tre huvudsakliga funktioner som mottagningsfunktioner kan ha; en servicefunktion, en avgränsade och en utredande. En av de viktigaste funktionerna är att göra om klientens berättelse till en berättelse som passar in i myndighetens termer och kategorier (Tilly, 1998). Mottagningsfunktionerna specialiserar sig inte på en särskild grupp inom socialtjänsten. Uppgiften är istället att utreda klienterna med syftet att sortera och kategorisera dem (Bergmark & Lundström, 2005). Hur socialsekreterare bedömer och utför uppgiften varierar stort mellan kommuner. Minas (2000, 2005) studie av sju socialkontor visade exempelvis att skillnaden mellan de som ringde och fick en besökstid och de som inte fick en varierade mellan 36 procent till 98 procent. Chansen för att beviljas bistånd varierade mellan 35 procent till 78 procent. Det är oklart varför skillnaderna är så pass stora. Byberg (2002) konstaterar i sin studie om socialtjänstens organisation att i organisationer som ger större rum för socialsekreterarna att göra självständiga beslut så löper klienterna större risk att bedömas partiskt. Socialtjänstens skyldighet att ge klienterna en rättvis bedömning kan då riskeras.

3.1.4 Samvariation med arbetslöshet

Nybom (2012) för fram att antalet mottagare av ekonomiskt bistånd varierar i förhållande till konjunkturen. Hittills har bidragsnivåerna ökat och minskat kontinuerligt. Det kan ha minskat intresset för att öka graden av professionalitet. Vad Byberg (2002) också visade var att kostnaden för bistånd verkade minska om det fanns;

- en högre grad av specialisering (byråkrati)
- noggrant framtagna metoder
- ett sammanhängande och väl utarbetat kommunikationssystem
- att ledningen följde upp att metoderna efterföljdes

En del av variationen mellan kommunens kostnader kan hänföras till att studier visar att mottagningsfunktionerna sorterar bort mellan 30 % och 50 % av dem som ringer och

kategoriserar de som ej berättigade (Strantz, 2007). Särskilda mottagningsfunktioner förefaller öka graden av professionalisering, ge hårdare bedömningar och minska kostnaderna (ibid., Minas, 2005).

3.1.5 Hur går en utredning till?

Ekonomiskt bistånd är det svenska samhällets yttersta ekonomiska skyddsnät och regleras i Socialtjänstlagens fjärde kapitel. Om den sökandes behov inte kan tillgodoses på något annat sätt har den enskilde rätt till bistånd från kommunen. Varje gång en ansökan utreds ska en individuell bedömning göras i varje enskilt fall.

Kommunerna har olika rutiner för hur klienten ska söka bistånd. Oftast sker den inledande kontakten på telefon (Minas, 2005). Av egen erfarenhet vet jag att de i vissa kommuner får tala med en socionom som är anställd på socialförvaltningen på en gång, i andra kommuner får de först tala med kommunens kundtjänst. Under den period Järfälla kommun undersöktes var organisationen sådan att klienten fick tala med en socialsekreterare på en gång som bestämde om ett personligt besök behövdes eller inte. Under besöket fyller klienten i en skriftlig blankett som lämnas in tillsammans med övrig nödvändig dokumentation. Utredaren kontrollerar sedan uppgifterna som lämnats och verifierar att den sökande uppfyllt de krav som ställts, t.ex. att han eller hon ska vara aktivt arbetssökande. Är allt klart så beviljas ekonomiskt bistånd. I annat fall får den sökande ett helt eller delvis avslag på sin ansökan.

Utredningen görs först genom att samtala med klienten om hans eller hennes situation. Därefter förs anteckningarna från besöket in i socialtjänstens datasystem⁴.

Ansökan om ekonomiskt bistånd görs varje månad. Den sökande behöver inte träffa sin socialsekreterare varje gång som ansökan görs, men kan kallas till besök när som helst. Besöken är vanligen kopplade till den enskildes rätt till bistånd.

Under den period som Järfälla kommun studerats hade de organiserat sig med en mottagningsfunktion för samtliga ärenden som kom till nämnden. Socialsekreterare arbetade således med alla typer av ärenden. Våren 2011 förändrades organisationen så att mottagningsfunktionen flyttades till respektive enhet. Idag har Nybesöksgruppen inrättats på försörjningsstödsenheten (där undertecknad ingår) som är specialiserade på att ta emot nya besök.

3.1.6 Socialstyrelsens statistisk

I Socialstyrelsens statistik för år 2011 (Socialstyrelsen, 2011) framkommer att antalet hushåll med barn som uppbär ekonomiskt bistånd är ungefär hälften så många som de utan barn. Utrikes födda hushåll, exklusive flyktingar i introduktion, utgjorde 37 %. Om hushållstyper framkommer följande.

Biståndshushållen domineras av ensamhushåll, vilket framgår av diagram B. Oavsett år så utgör ensamstående män utan barn den största gruppen. Därefter kommer ensamstående kvinnor utan barn, följt av kvinnor och sammanboende par med barn. Minst vanligt bland biståndshushållen är sammanboende par utan barn och män med barn (ibid., sid. 13).

Sett till andelen hushåll i Sverige har 23 % av kvinnorna med barn någon gång registrerats som att ha fått beslut om ekonomiskt bistånd under år 2011. 7 % av alla barn i Sverige hade funnits i ett hushåll med ekonomiskt bistånd under året.

---

⁴ Det är dem journalanteckningarna som jag har studerat.

3.1.7 Socialstyrelsens anvisning om registrering av försörjningshinder och ändamål

Det finns kvantitativa beskrivningar av ekonomiskt bistånd i Sverige som görs av Socialstyrelsen. De har tagit fram ett antal kriterier för hur kommunen ska registrera försörjningshinder och ändamål. Instruktionerna finns i en publikation som heter *Instruktion för registrering av försörjningshinder och ändamål med ekonomiskt bistånd - För handläggare av och ansvariga för ekonomiskt bistånd* (2011). I den anges åtta stycken försörjningshinder och ändamål som kommunen är skyldig att använda vid bedömning av varje enskilt fall, vilka är; Arbetslös; Sjukskriven med läkarintyg; Sjuk- eller aktivitetsersättning; Arbetshinder, sociala skäl; Föräldraledig; Arbetar; Språkhinder; Utan försörjningshinder; Annat försörjningshinder. Under finns i sin tur ett antal mer specificerade underkategorier. Socialstyrelsens syfte och idé är som följer (sid. 5).

Syftet med statistiken över försörjningshinder och ändamål är att fortlöpande och systematiskt kunna följa hur behov i befolkningen förändras över tid liksom hur förändringar i arbetslöshetsförsäkringen och sjukförsäkringen påverkar behov av ekonomiskt bistånd. En korrekt statistik ökar också förutsättningarna för att identifiera behov hos målgruppen och utgöra underlag för planering av insatser.

Statistiken är viktig, men utgår från socialförsäkringssystemet. Den kan t.ex. konstatera att en person är arbetslös, men inte varför? Det kan ju finnas djupare problem. Även om socialtjänsten känner till ett problem kan de inte registrera det. I utredningen om rätten till bistånd kan de däremot skriva om det. Finns den informationen kan den också kvantifieras. Enligt min uppfattning bör en social utredning sträcka sig utöver trygghetssystemens brister så att data i kvantifierad form kan bli en del i att hjälpa socialarbetare att utveckla effektiva metoder och arbetssätt.

3.1.8 Järfälla kommuns volymer och nyckeltal för år 2011

Det saknas data för hur många ombesökare kommunen har och vad de kostar. Vad som finns är de volymer och nyckeltal som kommunen tar fram som ger en bild av hur kostnaderna mellan socialtjänstens verksamhet fördelar sig i relation till varandra. I redovisningen för perioden 2011-01 tom. 2011-11 har *alla* ärenden upptagits som *beviljats* ekonomiskt bistånd någon gång under år 2011 från *samtliga* organisationer. De har alltså inkluderat

Hushållstyp	Medelvärde 11 månader
Ensam kvinna med barn	132
Ensam kvinna utan barn	195
Ensam man med barn	10
Ensam man utan barn	303
Gift/sambo med barn	113
Gift/sambo utan barn	40

dödsboanmälan, löpande ärenden och de ärenden som mottagningsfunktionen handlagt. Alltså är det inklusive ombesökarna under år 2011. Statistiken har redovisats månadsvis efter kolumner enligt flertalet variabler. Några av variablerna är redovisade till vänster. Respektive frekvenser är medelvärdet för respektive variabel. I dokumentet redovisas antalet per månad, vilket gör denna trunkering (avrundning av data) nödvändig för att få en överblick.

Kommunen redovisar sin statistik månad för månad. För att kunna få en generell siffra, och

som med lätthet kan redovisas här, har ett medelvärde tagits fram för respektive variabel.

I statistiken framkommer en intressant siffra om vi tittar på medelvärdet av antalet hushåll under året. Av den framkommer att antalet ensamstående män utan barn är betydligt större än andra grupper. Ensamstående kvinnor är något fler, men betydligt fler ensamstående kvinnor har hemmavarande barn.

I statistiken framkommer också att hushåll utan barn var i snitt 538 stycken per månad till en kostnad av 3,9 miljoner kronor per månad. Det kan jämföras med hushåll med *ett* barn som i snitt var 131 stycken per månad till en kostnad av 1,1 miljoner kronor per månad. Har hushållet två barn är de i sin tur cirka hälften så många. Om det är fem barn eller fler är de i snitt 6 sex stycken per månad till en kostnad av 68200 kronor per månad.

3.1.9 Vad säger forskningen om insatserna inom försörjningsstöd?

Utvärderingar och uppföljningar har gjorts av de kommunala aktiveringsprogrammen. Ingen av dem ger klara och tydliga svar om programmens effektivitet (Rauhaut, 2007). Vad som kan sägas är att det saknas bevis för att det hjälper deltagarna till att få ett jobb (Blomberg, G., Ekström, V. & Rauhaut, D., 2006). Ingen svensk studie har RCT-upplägg, dvs. att man använder en kontrollgrupp, varvid studiens resultat om insatsens effekt blir svårtolkad (Bergmark, Bergmark och Lundström, 2011). Pia Milton (2006) har inte gjort en RCT-studie, men väl en studie av Uppsalamodellen där hon använt en jämförelsegrupp. Hon sammanfattar sin studie på sidan 51.

Sammanfattningsvis gav resultaten från denna studie, med den uppläggning som valdes, inte stöd för att Uppsalamodellen uppfyllde sina intentioner bättre än den valda jämförelsegruppen.

I Europa finns det RCT-studier av aktiveringsprogrammen. En översikt har gjorts av Kluge (2010). Resultatet kan svårligen generaliseras för alla aktiveringsprogram. Men ett svagt positivt resultat kan skönjas för aktiveringsprogram där incitamenten riktas mot arbete i den privata sektorn, kombinerat med stöd och sanktioner vid arbetssökande (Bergmark, Bergmark och Lundström, 2011). Ett positivt utfall vid offentliga anställningar och träningsprogram var mindre. När ungdomar var målgruppen för aktivering är det svårt att se någon positiv effekt. Men som tidigare påpekats, de här data kan inte användas för att generalisera om svenska förhållanden. Till sist bör det noteras att det framkommer att de bidragstagare med lägst resurser är de som får ut minst av programmen och till och med riskerar att fara illa av dem (ibid.).

3.2 Varför behöver människor ekonomiskt bistånd?

3.2.1 Fattigdomens riskgrupper

Fattigdomen har varit ett av de första kärnområdena för det sociala arbetet. Kommunerna har och har haft uppdraget att administrera arbetet med ekonomiskt bistånd för att tillgodose den fattigaste delen av befolkningens behov av en skälig levnadsnivå. I samband med att den offentliga sektorn utvecklades från mitten av 1950-talet fick alla medborgare rätt till en viss nivå av ekonomisk grundtrygghet. På 1950-talet till och med 1960-talet kom ett nytänkande inom svensk politik för hur man skulle bekämpa fattigdomen. Ledorden handlade om att medborgarskap var knutet till vissa rättigheter som skulle uppfyllas genom solidaritet och samhällsgemenskap (Villadsen, 2007). År 1982 infördes socialtjänstlagen (SoL 1982). Nytt var att ekonomisk grundtrygghet nu blev en social rättighet (Svärd, 2006).

Vissa forskare menar att socialarbetarna sedan 1990-talet börjat överge arbetet med de allra fattigaste till fördel för mer specialiserade och kurativa uppdrag. I den efterföljande diskussionen har vissa även framfört att de borde få högre lön, status, legitimation och vidareutbildning och ett utökat stöd från forskningen (Svärd, 2010).

År 1998 infördes den så kallade riksnormen som beslutas av riksdagen varje år. Riksnormen beräknas exklusive hyra och andra utgifter och sattes till cirka 3500 kronor. Sedan dess har den höjts marginellt (Svärd, 2010). Den har justerats upp efter konsumentprisindex, men

följer inte den allmänna inkomstutvecklingen. Idag är riksnormen 3840 kronor.

Forskarna Danuta Bitterman och Eva Franzén (2008) har kvantitativt beräknat fattigdomen med syftet att försöka ringa in grupper som riskerar att hamna i fattigdom. Störst risk har de som är arbetslösa och de som är utförsäkrade från socialförsäkringen. Det finns grupper som är särskilt utsatta i den här situationen: nyanlända invandrare och ungdomar mellan 20-14 år som inte kommit in på arbetsmarknaden. En könsaspekt finns också. Det är vanligare att kvinnor har en begränsad ekonomi och särskilt de som har hemmavarande barn.

Tapio Salonen (2003) har studerat ungdomars etablering i samhället sedan 1970-talet och framåt. Att ungdomar söker ekonomiskt bistånd är ett tydligt tecken på att de har problem med att etablera sig. Betydelsefullt i studien är insikten att ungdomstiden förändrats från att ha varit en kortare övergångsfas till att bli en betydligt längre fas i livet. Den ålder där ungdomar etablerat sig beständigt har skjutits fram. Lite beroende på hur man räknar så sker det idag vid mellan 26-30 års ålder. Konsekvensen av det här blir att ungdomarna bor kvar i sitt föräldrahem längre än tidigare och att de görs mer beroende av sina föräldrar, ekonomiskt och socialt. I takt med det ökar differentieringen mellan de ungdomars vars föräldrar kan fortsätta att stötta dem och de som inte kan få samma stöd av sina föräldrar. Det tog sig bland annat i uttryck i den betydande ökning av antalet unga som sökte ekonomiskt bistånd under 1990-talet (Salonen, 2000).

Rauhaut (2007) påpekar med hjälp av SCB:s rapporter⁵ att välfärden fördelas alltmer ojämnt mellan befolkningen sedan 90-talet. Det borde vara väl känt att socioekonomiskt utsatta grupper oftare och lättare drabbas av olika slags sociala problem.

3.2.2 Förändrade förutsättningar för socialtjänsten

Socialtjänsten är en del av den svenska välfärdsmodellen som utvecklades under femtio- och sextioalet när Sverige var ett utpräglat industrisamhälle. Under 1980-talet påbörjades strukturomvandlingen av ekonomin inom industrin och den offentliga sektorn. Idag befinner sig Sverige i en postindustriell fas där utbildnings- och tjänstesektorn dominerar (Rauhaut, 2007). Välfärdens institutioner har dock inte ändrats i någon väsentlig mening. Till stor del är det samma institutioner som skapades för att lösa problem som fanns i industrisamhället. Det gör att de idag riskerar att inte kunna uppfylla sitt syfte (Magnusson, 1996, 2006).

Sedan början av 1990-talet har Sverige förändrats. Inkomstskillnaderna är idag mycket större än vad de var på 1970- och 1980-talen. Skälen till det finner vi i den samhällsförändring som skedde efter den ekonomiska krisen i början av 1990-talet. För att komma tillrätta med de problem som den ekonomiska krisen förde med sig så höjdes skatterna och egenavgifterna, karensdagarna blev fler och ersättningsnivåerna i socialförsäkringen minskades. När ekonomin vände ökade reallönerna för dem som hade ett arbete (Centrum för Folkhälsa, 2007). Flertalet rapporter påtalar att inkomstklyftorna ökat samt att vissa grupper har blivit långsiktigt beroende av ekonomiskt bistånd eftersom de inte återgått till egen försörjning. Under perioden 1991 till 2007 ökade antalet långvariga biståndstagare med 58 procent (Socialstyrelsen, 2006). Ekonomiska kriser slår vanligen hårdast mot dem som saknar arbete och/eller har lägst inkomst. Under 1990-talet ökade skillnaderna mellan de som var etablerade på arbetsmarknaden och de som inte var det (Svärd, 2010).

Socialtjänstens förutsättningar har också förändrats. Idag anordnas aktiveringsprogram i kommunal regi till följd av att de med a-kassa har företräde till Arbetsförmedlingens tjänster (Ekström, 2005). I en mening har alltså socialtjänsten delvis övertagit ett ansvar som tidigare

---

⁵ Levnadsförhållanden rapport 96, 100 och 106 utgivna år 2002, 2003 respektive 2004.

låg på Arbetsförmedlingen. För de arbetssökande som är mer än 50 år gamla verkar de låsas in i aktiveringsåtgärder utan att få ett arbete (Collin & Rauhaut 2007). År 2007 rapporterade Länsarbetsnämnden i Stockholms län att 3,3 procent av männen och 3,4 procent av kvinnorna var arbetslösa vid samma tid (Centrum för Folkhälsa, 2007). Detta kan jämföras med siffrorna för hela riket i mars samma år. Då var 5,1 procent av männen och 4,4 procent av kvinnorna i Sverige arbetslösa. Stockholm har klarat sig bättre än resten av landet. Under 90-talet förändrades arbetsmarknaden såtillvida att antalet tidsbegränsade anställningar ökade och fasta anställningar minskade. Det drabbade mestadels de yngre på arbetsmarknaden. I den gruppen minskade de fasta anställningarna med 60 procent mellan åren 1990 och 1999. Bland männen var 13 procent tillfälligt anställda och bland kvinnorna var 16 procent tillfälligt anställda år 2003. Exempelvis har antalet anställda både inom kommunen och inom staten minskat (ibid.).

Från och med 90-talet inträffade en påtaglig ökning av personer som sökte asyl i Sverige till följd av instabilitet i regioner som Somalia, före detta Jugoslavien och Irak. Det har varit svårt för flyktingar att komma in på arbetsmarknaden i anslutning till att deras introduktionsperiod i kommunen tagit slut. År 2005 var 25000 personer utlandsfödda utan rätt till arbetslöshets- eller sjukförsäkring och hade därför ekonomiskt bistånd som enda försörjningskälla (Centrum för folkhälsa, 2007). Under samma period har boendesegregationen blivit mer utbredd och selekterats efter socioekonomiska grupper och etnicitet. Det kan exempelvis ta sig i uttryck i hur ofta man möter någon som förvärvsarbetar. Bevelander (2007) har studerat årsinkomster och funnit att särskilt utomeuropeiska invandrade kvinnor har lägre årsinkomster än infödd arbetskraft. När det kommer till perioder av fattigdom, i absoluta termer, är utrikes föddas perioder längre än infödda svensks (Socialstyrelsen, 2010).

Förändringar har också skett i antalet sjukskrivningar och sjukförsäkringens utformning. De skäl som framförts för det ökade antalet sjukskrivningar är demografiska förändringar, folkhälsoproblem och förändringar i arbetslivet (Rauhaut, 2007). En borte tidsgräns för sjukpenning har införts och den tillfälliga sjukersättningen har tagits bort. Strängare regler har också införts för att få permanent sjukersättning. Det här har ökat antalet klienter hos socialtjänsten.

För de som utförsäkrats, alltså de som är sjukskrivna men saknar arbete och/eller ersättning från sjukförsäkringen, tillfaller inga statliga resurser för rehabilitering, utan de får vända sig till kommunen. Kommunala arbetslivsrehabiliteringsverksamheter har startats bl.a. i Stockholms stad under senare år då behovet har ökat och de därmed har ökat i betydelse (Lindgärde & Holm, 2007).

Att hushåll med ekonomiskt bistånd ökar är negativt på lång sikt. Växer man upp i en fattig familj så ökar risken för att man själv blir beroende av bistånd som vuxen (Socialstyrelsen, 2010).

Den ursprungliga tanken med ekonomiskt bistånd var att det skulle vara en tillfällig ekonomisk lösning. Under åren har dock antalet som får ekonomiskt bistånd längre än tre månader ökat. Ett exempel på det är att den genomsnittliga bidragstiden i Stockholms stad år 2009 var nio månader eller mer (Stockholms stad, 2009).

3.2.3 Vilka är då de som lever på försörjningsstöd?

Inom socialt arbete diskuteras hur sociala problem uppstår huvudsakligen utifrån två perspektiv; strukturella faktorer och individuella faktorer. Diskussionen rör sig mellan hur stort ansvar individen har själv i relation till strukturella orsaker som förändringar på arbetsmarknaden, en förändrad skola och i hur relationen ser ut mellan män och kvinnor.

Exempelvis kan nämnas att alkoholism kan gå vidare genom socialt och biologiskt arv (Fahlke, Alborn & Sanner, 2009). En person vars pappa varit alkoholberoende löper större risk att bli det i vuxen ålder. I Haglind Ahnstedts (2002) artikel i Brottsförebyggande rådets tidning uppmärksammades till exempel khatmissbruk bland somalier. I artikeln säger Zahra Bihi något intressant som berör mitt forskningsområde: *"Det [missbruket] leder till skilsmässor, arbetslöshet och ekonomisk misär"*. Det är lätt att tänka sig skillnaden mellan strukturella och individuella faktorer som att en persons arbetslöshet kan bero på personens sociala problem i jämförelse med att personens sociala problem kan bero på personens arbetslöshet.

Strukturella faktorer

Det starkaste sambandet, vilket berörts tidigare, är det som finns mellan arbetslöshet och att ta emot ekonomiskt bistånd. Arbetslöshet utan ersättning är den vanligaste direkta orsaken till varför någon söker bistånd från nämnden och det sker ofta i kombination med sociala problem (Strantz, 2007).

Demografiska samband finns också. Där finns en tydlig samvariation mellan ensamstående mödrar med barn och ensamstående män under 40 år som tar emot ekonomiskt bistånd. Båda grupperna har varit överrepresenterade under lång tid (Strantz, 2007). Under 1990-talet var det fem gånger vanligare bland ensamstående mödrar, än bland ensamstående fäder, att söka ekonomiskt bistånd längre tid än tio månader (Socialstyrelsen, 1999).

Utrikes födda har svårare än infödda att träda in på arbetsmarknaden. Socialstyrelsen (2005) uppgav då att bidragstagandet generellt sett var cirka fyra gånger högre bland utrikes födda än de inrikes födda. Utrikes födda uppvisar också längre bidragsperioder än andra (Socialstyrelsen, 1999). Stranz (2007) refererar till Franzéns (2002) studie och uppger att *"... [det] omfattande bidragstagandet är koncentrerat till utomnordiska invandrare i allmänhet och flyktingar i synnerhet"* (sid. 46).

Individuella faktorer

Stranz (2007) har gjort en genomgång av de individuella faktorer som kan ligga till grund för behovet av ekonomiskt bistånd. De faktorer som har framkommit har varit olika mellan studierna beroende på urvalsperiodens längd; ju längre urvalsperiod desto större andel klienter med sociala problem och resursbrister och ju kortare urvalsperiod desto mindre andel klienter med sociala problem och resursbrister. En förklaring som Stranz (2007) har till det är att i längre urvalsperioder inkluderas fler personer som har försörjningsstöd långvarigt.

Socialstyrelsen (1999) visade att ju längre bidragsperioden var desto större var sannolikheten för att missbruksproblem skulle förekomma. Stranz (2007) menar att missbruk som en bidragande orsak till behovet av ekonomiskt bistånd är väl känd sedan 1960-talet. Hur stor frekvensen är bland bidragstagarna är dock oklar. Han gick igenom ett stort antal studier: Inghe (1960); Puide (1985); Pettersson (1986); Isaksson & Svedberg (1987); Jonasson & Libietis (1987); Bergmark (1991); Jonasson (1996); Socialstyrelsen (1999); Stranz (2002). Från dem drogs följande slutsatser (Stranz, 2007, sid. 47).

I något fall har missbruksproblem noterats hos mer än hälften av bidragstagarna ... medan andelen personer med missbruksproblem uppgår till någonstans mellan 20 och 35 procent i andra studier. Inom vissa undergrupper bland socialbidragstagarna kan dock missbruksproblemen förväntas vara större. Bland annat märks en högre grad av missbruk bland ensamstående män. /.../ Missbruket är ofta kombinerat med psykisk ohälsa ... andelen klienter med psykiska problem har visats vara ungefär lika stor som den med missbruksproblem.

Stranz (2007) lyfter fram att ensamstående män oftare har sociala problem, främst missbruksproblem, än vad kvinnor har.

Stranz (2007) menar att mycket tyder på att den psykiska ohälsans betydelse för mottagandet av ekonomiskt bistånd ökat över tid. I Forsbergs studie (1998) hittades lättare psykiska besvär hos mer än hälften av mottagarna av ekonomiskt bistånd. I Jonassons (1996) och Nyboms (2005) studier framkommer att kvinnor mår sämre än män, fast män dominerar i andra fall (Stranz, 2002). Klart från alla de studierna var att psykisk ohälsa är vanligare bland dem som haft ekonomiskt bistånd.

Fysisk ohälsa som individuell faktor har också varierat över tid. I äldre studier med material från 1950-talet uppvisade cirka 90 % av bidragstagarna somatiska problem. I senare undersökningar rör det sig mellan 20 % och 30 % (Stranz, 2007).

3.2.4 Formulär och val av insats

Till följd av de ökade kraven på evidensbaserad kunskap inom socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd har ett flertal utredningsformulär tagits fram av olika kommuner. Ett av dem är Instrument X som är ett standardiserat utredningsverktyg som har utvecklats av kommuner i Stockholms län och Sveriges kommuner och Landsting (SKL) vars gemensamma organisering kallas för KNUT. KNUT presenterar sin idé om Instrument X på sin hemsida som följer⁶.

KNUT projektets vision är ”att när vi blir bättre blir fler självförsörjande”. Det innebär för oss att skapa förutsättningar för att ” rätt person får rätt insats, i rätt tid, till rätt kostnad och av rätt aktör”. För att kunna genomföra detta behöver vi gå ” från tro till vetande” och samverka med andra aktörer.

Att använda sig av verktyget syftar enligt denna formulering dels till att förbättra för klienterna på så vis att de får rätt hjälp till följd av att socialsekreterarna med hjälp av instrumentet skaffat sig tillförlitlig kunskap.

Enligt Svendsen (2010) har syftet varit att försöka utreda klienternas behov av insatser på ett mer vetenskapligt sätt än tidigare och för att systematisera kunskapen om de klienter socialsekreterarna möter. Rapporten visade att ett problem med användningen av Instrument X var ”att arbetet med Instrument X fortfarande präglas av ett osystematiskt och ostrukturerat arbetsätt” (sid. 5). Tydligast yttrade sig dessa brister i form av att vissa klienter utan systematik undantogs från att behöva besvara formuläret och ”det blir därför mycket svårt att bedriva någon systematisk forskning eller kunskapsutveckling på området” (ibid., sid. 23).

Ett grundläggande problem är vidare att vare sig socialsekreterarna eller klienterna normalt sett inte har särskilt många insatser eller aktörer att välja emellan. De begränsas huvudsakligen på två sätt:

1. När det kommer till specifika insatser för särskilda klientgrupper finns vanligtvis få insatser att välja emellan.
2. De insatser som kommunen har regleras vanligen av ramavtal (Bergmark, Bergmark & Lundström, 2011).

Konsekvensen blir då att både socialsekreteraren och klienten i själva verket tvingas att välja bland de redan upphandlade insatserna helt oavsett vad som framkommer i utredningen av klientens behov.

---

⁶ <http://www.knut3.se/sv/om-projektet.html>

I Järfälla kommun har socialsekreterarna endast tillgång till de insatser som har upphandlats av kommunens Individ- och Familjeomsorg (IFO), som beställare, med en annan del av kommunen som heter Järfälla Stöd och Behandling (JSB), som utförare⁷. Avtalet finns med som en bilaga till denna studie. I sin tur finns inom JSB en verksamhet som kallas för JobbCenter⁸. År 2011 skulle de för en kostnad om drygt åtta miljoner tillhandahålla ett flertal arbetsmarknadsåtgärder och aktiviteter. Av vad som framkommer av avtalet är det endast tre insatser som socialsekreterarna fritt kan välja; arbetsträning, arbetsprövning och arbetspraktik. En närmare beskrivning av vad det är och skillnaden dem emellan finns inte. Avtalet ställer krav på Jobbcenter att redovisa resultatet av sin verksamhet till beställaren, men utan krav på kontrollgrupper.

En problematik som följer av ovan nämnda är att socialsekreterarnas handlingsutrymme är begränsat, oavsett om de använder Instrument X eller något annat. I Svendsens (2010) rapport frågade sig en socialsekreterare *”Varför skall vi göra mycket detaljerade utredningar av människor när vi ändå inte har så många insatser att välja emellan?”* (sid. 21)

3.3 Sammanfattning

Socialtjänsten har förändrats eftersom det sociala arbetets förutsättningar förändrats i och med Sveriges övergång från ett industriellt till postindustriellt samhälle. Inkomstskillnaderna har ökat mellan grupper och det är flera nu än tidigare som blir långvarigt beroende av ekonomiskt bistånd. När orsakerna till bidragstagande har diskuterats har både strukturella och individuella faktorer lyfts fram.

Socialtjänstens organiserar sig oftast med en mottagningsfunktion som tar emot nya ärenden. I Järfälla var det organiserat så att mottagningsfunktionen tog emot alla nya ärenden som kom in till socialnämnden. Utredningen gjordes dels över telefon och dels genom att klienten kom på personligt besök.

Det vanligaste strukturella skälet till varför någon söker ekonomiskt bistånd är för att han eller hon är arbetslös. Andra vanliga grupper är ensamstående kvinnor med barn, ensamstående män under 40 år och de som är utrikes födda. Bland de individuella faktorerna lyfter forskningen fram samband mellan psykisk ohälsa och missbruksproblem och att motta ekonomiskt bistånd.

---

⁷ www.jarfallastod.se

⁸ <http://www.jobbcenter-jarfalla.se/>

4 Resultat och analys

I det här avsnittet redovisas ett axplock av datamaterialet i tabellform. Jag har valt ut att redovisa vissa variabler med tanken att försöka följa några huvudsakliga analysflöden. Till följd av projektets begränsade omfattning har möjligheten att mer på djupet studera enskilda variabler inte funnits. I redovisningen kan det från tabellerna ändå utläsa vad faktorer som sticker ut t.ex. genom skillnader i frekvens eller procenttal.

Bokstaven "N" står för det totala antalet som ingick i respektive grupp. Summeringarna i kolumnerna stämmer därför med respektive N-värde.

I studien har information sökts om var klienterna är födda, snarare än deras medborgarskap. Mellanöstern och Nordafrika har jag förkortat till "MENA" för att det ska få plats i tabellerna.

Vid redovisningen av resultatet och analysen bör nämnas att personer som är gifta och/eller sambo med varandra delar samma löpnummer i min databas. Resultatet redovisas dock per person och inte per hushåll. Skälet är att jag söker en schematisk bild av en person, inte ett hushåll. Ett hushåll är den enhet som används för att beskriva samtliga personer som söker ekonomiskt bistånd om det kommer en eller flera personer, dvs. ett par med eller utan barn. När socialtjänsten öppnar ett ärende registrerar man det på ett hushåll. Är personen ensamstående registreras hushållet på den ensamma personen, är det ett sammanboende par som söker registrerar man ärendet på mannen i hushållet⁹. Han blir vad som kallas för registerledare.

Urvalet som ligger till grund för tabellerna är de personer som sökt ekonomiskt bistånd hos socialtjänsten i Järfälla kommun tre gånger eller fler under perioden 2000-01-01 tom. 2011-05-31.

4.1 Ålder och kön

I tabellerna redovisas frekvens och procent, både av det totala antalet och av antal av den specificerade gruppen (t.ex. män).

Tabell 1. Ålder och kön, procent inom parentes, N=527

Ålder	Män (n=219)	Kvinnor (n=308)	Totalt (n=527)
18 - 24	5 (2)	20 (7)	25 (5)
25 - 34	77 (35)	83 (27)	160 (30)
35 - 54	103 (47)	149 (48)	252 (48)
55 - 64	19 (9)	29 (9)	48 (10)
65-	15 (7)	27 (9)	42 (8)
Totalt	218 (100)	306 (100)	527 (100)

Den största åldersgruppen ombesökare är mellan 35-54 år gamla och utgör cirka hälften. Totalt sett är de cirka 100 stycken fler och utgör 28 % av ombesökarna.

4.1.1 18 – 24 år

I avsnitten 4.1.1 till och med 4.1.3 används frekvenstabeller utan procenttal. Syftet med det är att visa vad som är utmärkande för gruppen sett till frekvensen, dvs. hur många gånger de faktiskt förekommer ställt utan relation till något annat.

⁹ I Stockholms stad är dock registerledaren kvinnan i hushållet.

Tabell 2. 18-24 år, N=25

Frekvenser	18-24 år
Man	5
Kvinna	20
Född i Norden	17
Född utanför Norden	8
Hemmavarande barn	13
Ensamstående	17
Sammanboende	8
Fast boende	14
Ej fast boende	11
Slutfört grundskola	8
Slutfört gymnasium	12
Tidigare arbetat	19
Jobbcenter	7

Den här tabellen redovisar *faktiskt antal* för varje variabel och därför redovisas inte ett procentvärde. I den här ålderskategorin sticker särskilt kvinnor ut då de är 20 stycken. I materialet finns mer information om den här gruppen. Tolv av dem har hemmavarande barn, tretton av dem är ensamstående och åtta av dem saknar ett fast boende. Av dem utan fast boende så är sju inneboende och en uppges i utredningen vara bostadslös. Tio av dem har klarat gymnasiet.

De flesta i gruppen är ensamstående och har haft ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Av de fyra som hade jobb vid ansökningstillfället så jobbade alla deltid. Det är ovanligt att de har haft del av socialförsäkringen och a-kassan. Ingen av dem hade a-kassa eller sjukpenning

som senaste inkomstkälla. Fyra stycken hade varit föräldralediga och elva stycken hade haft lön.

4.1.2 18 – 34 år

För att få en tydligare bild görs en jämförelse mellan kategorierna 18-34 år och 35-54 år. Ålderskategorin 18-34 år innehåller många fler personer än kategorin 18-24 år, 160 personer respektive 25 personer.

Det är tydligt att de mellan 18-34 år har ett osäkrare boende än de mellan 35-54 år. De mellan 18-34 år är i högre grad sysselsatta i aktiveringsåtgärder som arbetsmarknadspolitiska program och kommunens Jobbcenter. Sammanlagt var 59 % arbetslösa i ålderskategorin. Bland de som var 25-34 år var det vanligare att vara sjukskriven och ha en kroppsskada som påverkar livsföringen.

Vad gäller utbildning är det ovanligt att utbildningsnivå dokumenterats i det äldre åldersspannet. I utredningarna saknas det uppgifter om detta i 68 % av fallen, medan i utredningarna av det yngre har det dokumenterats i 58 % av utredningarna¹⁰.

¹⁰ I det inkluderas slutföra kurser på SFI (2 %). SFI betyder Svenskundervisning för invandrare. Syftet med kursen är att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i det svenska språket och om det svenska samhället.

4.1.3 35 – 54 år

Tabell 3. 35-54 år, N=252

Frekvenser	35-54 år
Man	102
Kvinna	147
Född i Norden	132
Född utanför Norden	120
Hemmavarande barn	149
Ensamstående	187
Sammanboende	65
Fast boende	204
Ej fast boende	48
Slutfört grundskola	8
Slutfört gymnasium	40
Okänd utbildningsnivå	175
Universitet	13
Arbetslös	122
Tidigare arbetat	182
Sjukskriven inklusive sjukersättning	92

Här, liksom i andra ålderskategorier, är kvinnorna flest. Antalet födda inom Norden är fler än de med utomnordisk födelseplats.

80 % av ombesökarna har ett fast boende och har tidigare arbetat, men är idag arbetslösa. Drygt en tredjedel av ombesökarna är sjukskrivna, med eller utan ersättning.

Det finns två faktorer som sticker ut. Dels att antalet hushåll med hemmavarande barn utgör 59 % av ombesökarna och dels att antalet ensamhushåll utgörs av 74 % av ombesökarna. Siffrorna kan verka motsägelsefulla till en början, men förklaras av att även ensamstående personer kan ha hemmavarande barn. Det är tydligt att det finns många barn i familjer med återkommande bistånds-

behov. Noteras bör också att det i dessa hushåll kan finnas mer än ett barn.

I utredningarna framkommer sällan något om den sökandes utbildningsbakgrund. På ett sätt är det ett resultat i sig, att utredningarna är bristfälliga. Det vore det väl värt att få reda på hur det ligger till med utbildningsnivån i den här gruppen.

4.1.4 55 – 64 år

Tabell 4. 55-64 år, N=48

Frekvenser	55-64 år
Man	19
Kvinna	29
Född i Norden	33
Född utanför Norden	15
Hemmavarande barn	12
Ensamstående	35
Sammanboende	13
Fast boende	42
Ej fast boende	6
Slutfört grundskola	0
Slutfört gymnasium	4
Okänd utbildningsnivå	42
Universitet	2
Arbetslös	10
Tidigare arbetat	29
Sjukskriven inklusive sjukersättning	30

I denna ålderskategori är det också tydligt att kvinnor och ensamstående sticker ut som sett till frekvens är vanliga.

I den här åldersgruppen är också många sjukskrivna, 63 %.

Det finns anmärkningsvärt nära nog ingen information alls om utbildningsbakgrund.

4.1.5 65 – år

I denna ålderskategori är cirka 60 % födda i Norden, 79 % ensamstående och 79 % har ett fast boende. Samtliga ansökningar rörde kompletterande försörjningsstöd.

4.2 Födelseplats

I följande tabell listas ombesökarnas födelseplats. Notera att variabeln inte rör medborgarskap.

Tabell 5. Födelseplats, procent inom parentes, N=527

Födelseplats	Män (n=218)	Kvinnor (n=306)	Totalt (n=527)
Sverige	113 (52)	152 (50)	265 (50)
Övriga Norden	4 (2)	17 (6)	17 (6)
Övriga Europa	15 (7)	17 (6)	32 (6)
Latinamerika	29 (13)	36 (7)	65 (13)
MENA	38 (18)	57 (12)	95 (18)
Övriga världen	18 (8)	32 (10)	49 (9)
Totalt	219 (100)	307 (100)	527 (100)

53 % av männen och 54 % av kvinnorna är födda inom Norden. Antalet födda i övriga världen utgör således 47 % av männen och 56 % av kvinnorna. Ser vi till antalet män respektive kvinnor som är födda inom respektive utom Europa är fördelningen att 61 % av männen är födda inom Europa och 60 % av kvinnorna likaså.

Tabell 6. Civilstånd beroende på födelseplats, procent inom parentes, N=527

Födelseplats	Norden (n=298)	Övriga världen (n=229)	Total (n=527)
Gift / Sambo	44 (15)	97 (43)	141 (26)
Ensamstående	254 (85)	131 (57)	385 (73)
Total	298 (100)	229 (100)	527 (100)

Det är vanligare att ombesökare som är födda i Norden är ensamstående. I den gruppen är det dessutom 39 % som aldrig varit gifta eller sammanboende. Sett till helheten är den vanligaste ombesökaren en ensamstående person då de utgör 73 % av populationen.

Tabell 7. Sysselsättning beroende på födelseplats, procent inom parentes, N=527

Sysselsättning	Norden (n=298)	Övriga världen (n=229)	Total (n=527)
Arbetslös	109 (37)	113 (49)	222 (42)
Lönearbetar	49 (16)	32 (14)	81 (15)
Sjukskriven	99 (33)	52 (23)	151 (29)
SFI	0 (0)	14 (6)	14 (3)
Övrigt	41 (14)	18 (8)	59 (11)
Total	298 (100)	229 (100)	527 (100)

Detta har tagits med därför att dessa omständigheter oftast ligger till grund för den sökandes behov av bistånd. Av de födda i Norden är cirka en tredjedel sjukskrivna och bland de utomnordiskt födda är det bara cirka en fjärdedel. De utomnordiskt födda är något oftare arbetslösa. Det bör också noteras att en del av dem är sysselsatta med att läsa SFI.

4.3 Civilstånd

En sökandes civilstånd säger något om hans eller hennes familjesituation. Att vara gift och ha gemensam ekonomi och gemensamma barn är en typ av social situation jämfört med att vara ensamstående utan barn. Att vara gift eller sambo kan inverka både på vår ekonomi och hur vårt sociala liv. I datamaterialet finns också information om huruvida någon varit gift eller sammanboende eller inte.

Tabell 8. Civilstånd, procent inom parentes, N=524

Civilstånd	Män (n=218)	Kvinnor (n=306)	Totalt (n=524)
Ensamstående / Aldrig tidigare gift eller sambo	78 (35)	73 (24)	151 (29)
Ensamstående / Tidigare gift eller sambo	73 (34)	159 (52)	232 (44)
Gift eller sambo	67 (31)	74 (24)	141 (27)
Totalt	218 (100)	306 (100)	524 (100)

Bland kvinnorna har cirka hälften separerat medan endast en tredjedel av männen har separerat. Av helheten är ensamstående kvinnor cirka 30 % av ombesökarna.

Vad som också framkommer i materialet är att i gruppen ensamstående ombesökare är kvinnor i åldern 35-54 år flest, 53 % i sin egen grupp och 23 % av det totala antalet ombesökare. Bland ensamstående män är det lika många i gruppen 25-34 år som i gruppen 35-54 år.

De ensamstående kvinnorna söker oftare kompletterande försörjningsstöd än vad männen gör. De är oftare sjukskrivna med ersättning eller har föräldrapenning. Ingen av männen hade det sistnämnda vid deras senaste ansökningstillfälle.

Det är vanligare bland ensamstående män att ha ett dokumenterat missbruk, 8 %, jämfört med 3 % bland kvinnorna. I de flesta utredningarna framkommer dock inte att en fråga om missbruk har ställts.

4.4 Boendeform

En sökandes boende är väsentligt för hans eller hennes sociala situation. Att hjälpa människor som är bostadslösa är en viktig och vanlig del i arbetet för socialsekreterare som arbetar med ekonomiskt bistånd.

Tabell 9. Boende, procent inom parentes, N=523

Boende	Män (n=217)	Kvinnor (n=306)	Totalt (n=523)
Andrahand	18 (8)	15 (5)	33 (6)
Bostadslös	7 (3)	4 (1)	11 (2)
Bostadsrätt	4 (2)	14 (5)	18 (3)
Hyresrätt (eget kontrakt)	131 (60)	229 (75)	360 (69)
Inneboende	46 (21)	28 (9)	74 (14)
Socialt kontrakt	1 (0,5)	6 (2)	7 (1)
Övrigt	10 (5)	10 (3)	20 (4)
Totalt	217 (100)	306 (100)	523 (100)

Betydligt fler kvinnor än män bor i hyresrätt med eget kontrakt. Ser vi till fast boende så ökar skillnaden eftersom fler kvinnor än män bor i bostadsrätt. Kvinnor med fast boende är 249 stycken medan männen endast är 136 stycken, dvs. 44 % respektive 26 %.

Tabell 10. Civilstånd för personer med fast boende, procent inom parentes, N=384

Civilstånd	Fast boende män (n=135)	Fast boende kvinnor (n=249)	Totalt (n=384)
Ensamstående aldrig gift/sambo	35 (26)	53 (21)	88 (23)
Ensamstående tidigare gift/sambo	40 (30)	129 (52)	168 (44)
Gift sambo	60 (44)	67 (27)	127 (33)
Totalt	135 (100)	249 (100)	384 (100)

En till synes märklig siffra är att det finns 60 gifta män, men 67 gifta kvinnor. Det förklaras dels med att det finns kvinnor som kommit till Sverige som flyktingar som fortfarande är gifta, men mannen inte är i Sverige. I andra fall kan det vara så att kvinnan söker bistånd själv trots att hon inte är gift¹¹.

Vad som framkommer är att kvinnor betydligt oftare har ett fast boende. Särskilt tydligt är det bland kvinnor som har separerat, men även de som aldrig varit gifta eller sammanboende har oftare ett fast boende.

¹¹ I en formell mening måste ett gift par ansöka om ekonomiskt bistånd tillsammans eftersom de har ett gemensamt försörjningsansvar. Om mannen inte befinner sig i Sverige eller om en kvinna exempelvis får hjälp att ta sig ur en destruktiv relation och bor på kvinnojour görs i regel undantag från det här kravet. I en formell juridisk mening är hon dock gift.

Tabell 11. Civilstånd för personer utan fast boende, procent inom parentes, N=122

Civilstånd hos de utan fast boende	Män (n=74)	Kvinnor (n=48)	Totalt (n=122)
Ensamstående aldrig gift/sambo	39 (52)	20 (42)	59 (48)
Ensamstående tidigare gift/sambo	28 (38)	21 (44)	49 (10)
Gift sambo	7 (9)	7 (15)	14 (11)
Total	74 (100)	48 (100)	122 (100)

Inom gruppen som saknar ett fast boende är det en relativt jämn fördelning, möjligen att något fler män som inte tidigare varit gifta eller sambos bor inneboende.

Tabell 12. Boendeform för inrikes respektive utrikes födda, procent inom parentes, N=506¹²

Boende avseende födelseplats	Fast boende (n=387)	Utan fast boende (n=119)	Totalt (n=506)
Inrikes född	182 (47)	71 (60)	253 (50)
Utrikes född	205 (53)	48 (40)	253 (50)
Total	387 (100)	119 (100)	506 (100)

Ur en integrationssynpunkt är boende väsentligt att studera. Här finns en viss förskjutning till att något fler av de inrikes födda saknar ett fast boende.

4.5 Hushåll med hemmavarande barn

Antal hushåll med hemmavarande barn vid senaste ansökningstillfället var 250 stycken, 47 %. Antalet hushåll utan barn var 277 stycken, 53 %. Bland kvinnorna var det 183 stycken, 60 %, som hade hemmavarande barn. Det kan jämföras med att endast 65 stycken, 30 %, av männen hade hemmavarande barn. Det bör också noteras att statistiken inte skiljer mellan permanent och växelvis boende.

De flesta hushåll med hemmavarande barn söker om ekonomiskt bistånd för att komplettera sina inkomster¹³. För hushåll med barn är siffran 74 % jämfört med 58 % i motsvarande kategori. Bland dem som inte har barn har 29 % någon gång fått behandling för sina psykiska eller känslomässiga problem. För de med barn är siffran 18 %. Trots det är en ungefärligt lika stor del sjukskrivna i respektive grupp.

Tabell 13. Boendeform för hemmavarande barn, procent inom parentes, N=284

Hemmavarande barn	Hemmavarande barn (n=284)
Med fast boende	255 (90)
Utan fast boende	29 (10)

När det gäller barnens boendesituation så finns det 29 hushåll med hemmavarande barn som saknar ett fast boende. Ett hushåll som hade barn var bostadslösa vid senaste

¹² Det finns en del som bor i särskilda boenden som t.ex. äldreboende, handikappboende, inackorderingshem m.m. För enkelhetens skull har jag tagit bort dem varvid det totala antalet boende blir något mindre.

¹³ Här avses inte skattefria bidrag som barnbidrag, underhållsstöd eller bostadsbidrag.

ansökningstillfället. Det betyder inte att barnet varit bostadslöst med sina föräldrar under en längre tid eller att familjen bodde på gatan. Det kan t.ex. ha varit så att en familj hastigt gjort ett uppbrott efter en särskild händelse och sökt sig tillbaka till Järfälla och tillfälligt fått bott hos några släktingar och därefter sökt hjälp från socialtjänsten. När de då saknar någon form av fast boende och någon form av reglerat boende definieras de som bostadslösa. Av de övriga hushållen med barn bor tretton stycken i andrahand, femton inneboende, en på kvinnojour och fem i socialt kontrakt.

4.6 Hälsa

I tabellen anges i hur många utredningar det framkommer information om psykisk ohälsa och om klienten tagit emot behandling för det eller inte.

Tabell 14. Förekomst av psykiska problem, procent inom parentes, N=524

Förekomst av psykiska problem	Har personen fått behandling för psykiska eller känslomässiga problem?		Har personen långvarig psykisk funktionsnedsättning eller sjukdom?	
	Män (n=218)	Kvinnor (n=306)	Män (n=218)	Kvinnor (n=306)
Ja	44 (20)	79 (26)	17 (8)	36 (12)
Nej	172 (79)	209 (68)	199 (91)	261 (85)
Framgår inte	2 (1)	18 (6)	2 (1)	9 (3)
Totalt	218 (100)	306 (100)	218 (100)	306 (100)
	N=524 (100)		N=524 (100)	

I en del utredningar framkommer det information om att det förekommer psykisk ohälsa. Men det framgår inte *hur* frågan om psykisk sjukdom har ställts. Vare sig denna undersökning eller utredningarna i sig innehåller en klar definition på vad som avses med psykisk sjukdom och särskilt inte vad som är psykiska eller känslomässiga problem. I denna studie har materialet systematiserats utifrån huruvida det i utredningen framkom om den sökande haft en professionell kontakt med syftet att påverka sin psykiska hälsa och sitt känslomässiga mående. Vid långvarig psykisk funktionsnedsättning eller sjukdom framkommer det ofta genom en referens till ett aktuellt sjukintyg, pågående sjukersättning eller att den sökande utförsäkrats från socialförsäkringen, men tidigare ingått där till följd av dokumenterade problem av psykiatrisk karaktär.

Antalet som enligt materialet fått behandling för psykiska problem är sammanlagt 23 %. I övrigt ses inga större skillnader utan de följer varandra sett till procentsatserna.

Tabell 15. Tidigare behandling för känslomässiga problem beroende på födelseort, N=527

Tidigare behandling för känslomässiga eller psykiska problem	Norden (n=298)	Övriga världen (n=229)	Total (n=527)
Ja	94 (32)	30 (13)	124 (24)
Nej	192 (64)	191 (83)	383 (73)
Framgår inte	12 (4)	8 (4)	20 (4)
Total	298 (100)	229 (100)	527 (100)

En tydlig skillnad är att ombesökare födda i Norden i högre grad har tagit emot behandling för sina psykiska eller känslomässiga problem än vad utomnordiskt födda har. Av de nordiskt födda har drygt en tredjedel fått behandling jämfört med endast 13 % av de utomnordiskt

födda.

Det finns en liten skillnad i hur de bor. 70 % av dem som är födda i Norden har ett fast boende medan 76 % av de utomnordiskt födda har det. Bland de födda i Norden var tolv hemlösa.

Utbildningsnivån är ungefär densamma. Antalet utredningar där utbildningsbakgrund inte nämns är cirka 60 % i vardera gruppen. Skälet till att det är relevant i det här sammanhanget är att en oavslutad utbildning kan vara en konsekvens av psykisk ohälsa.

Sett till tidigare inkomstkälla har de utlandsfödda ingen formell sådan i 16 % av fallen, medan de födda i Norden bara saknar det i 9 % av fallen. Något färre utlandsfödda hade lön som sin senaste inkomst, 30 % respektive 36 %.

När det kommer till arbetslivserfarenhet finns en osäkerhet. I 15 % respektive 23 % av fallen framkommer inte i utredningarna huruvida de tidigare varit en del av arbetsmarknaden eller inte. I de utredningar som berör frågan finns det klara skillnader i arbetslivserfarenhet. Bland dem som inte är födda i Norden är det 18 % som aldrig har haft ett arbete, medan det bland dem födda i Norden endast är 6 %.

Låt oss titta på hur många som har fysiska sjukdomar som påverkar livsföringen.

Tabell 16. Har klienten fysiska sjukdomar som påverkar livsföringen?, N=524

Fysisk sjukdom	Män (n=218)	Kvinnor (n=306)	Totalt (n=524)
Ja	17 (10)	77 (25)	94 (17)
Nej	199 (91)	261 (85)	60 (88)
Framgår inte	2 (1)	9 (3)	11 (2)
Totalt	218 (100)	306 (100)	524 (100)

De flesta har inte en fysisk sjukdom som är så allvarlig att den påverkar deras livsföring. Kvinnor har dock något oftare fysiska problem.

4.7 Missbruk

I materialet framkommer att i 83 % av utredningarna så finns inget skrivet om missbruk. Hur många som har missbruksproblem bland ombesökarna kan vi utifrån materialet därför inte ta reda på. Osäkerheten är därför betydande, men bland dem som har ett dokumenterat missbruk är det dock stora skillnader. Bland de nordiskt födda är det 11 % som har ett dokumenterat missbruk, jämfört med 2 % av de utomnordiskt födda. Än större skillnad blir det om man lägger till misstänkt missbruk: 14 % respektive 2 %.

4.8 Syssetsättning

Tabell 17. Har klienten haft ett arbete på den öppna arbetsmarknaden?, N=523

Har klienten haft ett arbete på den öppna arbetsmarknaden?	Män (n=217)	Kvinnor (n=306)	Totalt (n=523)
Har haft arbete	173 (80)	188 (61)	361 (69)
Har ej haft arbete	14 (6)	46 (15)	60 (11)
Framgår inte	30 (14)	72 (24)	102 (20)
Totalt	217 (100)	306 (100)	523 (100)

En klar majoritet av de sökande, cirka 70 %, har haft ett arbete, men kvinnor har en något

sämre anknytning till arbetsmarknaden än vad männen har.

I cirka en femtedel av utredningarna framkommer inte om den sökande haft eller inte haft arbete genom att utredningarna inte berört ämnet alls. Statistiken är därför bristande. Det vore bra att få reda på huruvida de här personerna har arbetat eller inte. Att det aldrig nämnts i minst tre eller fler av utredningarna tyder dock på att den sökande har en bristande, eller obefintlig, anknytning till arbetsmarknaden. En förklaring som dock kan påpekas är att frågan kanske kan anses mindre relevant i förhållande till en sökandes ålder. Om en t.ex. en pensionär återkommer för att söka för kostnad till medicin och glasögon är kanske deras tidigare arbetslivserfarenhet i blickfånget.

4.9 Utbildningsbakgrund

När det kommer till utbildningsbakgrund var ett resultat i sig att det i de flesta utredningar inte framkom. På frågan om högsta slutförda utbildning så framkom inte uppgiften i 59 % av utredningarna. I åldersintervallet 18-24 år minskar det till 20 %. Bland dem har ingen klarat en högskoleutbildning, tolv har klarat gymnasiet och åtta grundskolan.

4.10 Vad ansökan avser

Tabell 18. Vad ansökan avser, N=526

Vad ansökan avser	Alla (n=526)	En inkomst är i denna studie en skattepliktig inkomst. Den vanligaste ansökan är att inte ansöka om en komplettering till en inkomst. Vanligast är alltså att de sökande saknar t.ex. lön eller en ersättning från socialförsäkringen.
Kompletterande försörjningsstöd	179 (34)	
Ej kompletterande försörjningsstöd	347 (66)	

Vad som också framgick var att 74 % av kvinnorna söker kompletterande försörjningsstöd jämfört med 54 % av männen.

5 Analys

I den här delen analyseras resultatet i relation till kunskapsöversikten. Tillämpliga delar av kunskapsöversikten har använts. Utifrån den studie som gjorts är det möjligt att knyta data från lokala verksamhetssystem till forskningen inom försörjningsstödsområdet.

5.1 Vad kännetecknar de vanligaste ombesökarna

Med hjälp av analysmetoden som valts framkommer det att materialet består av 306 kvinnor respektive 218 män. Vilket i procent motsvaras av 58 % kvinnor och 42 % män. Sett till faktiskt antal framträder bilden av ombesökaren som en kvinna mellan 35-54, år född i Norden, ensamstående och har tidigare varit gift eller haft en sambo. Chansen är lika stor för att hon har hemmavarande barn som att hon inte har det. Hon återkommer oftast för att ansöka kompletterande ekonomiskt bistånd till sina befintliga inkomster. Ofta är hon arbetslös eller sjukskriven. Hon bor i en hyresrätt. I 70 % av fallen har hon inte tagit emot behandling för psykiska eller känslomässiga problem. Noteras bör dock att i en fjärdedel av fallen har hon det, vilket sticker ut mot männen. Av dem har endast femtedel gjort det. Kvinnorna har sällan en psykisk funktionsnedsättning (12 %). Lika många har en fysisk sjukdom som påverkar livsföringen. Oftast har hon tidigare haft ett arbete innan hon började söka bistånd.

I materialet framgår också att kvinnor i högre grad har fysiska sjukdomar som påverkar livsföringen. Av de 77 kvinnorna med fysiska sjukdomar ansökte 91 % kompletterande försörjningsstöd. 55 % av dem hade som senaste inkomstkälla haft en socialförsäkringsrelaterad inkomst¹⁴. De flesta hade permanent sjukersättning, 40 stycken, och tio stycken hade sjukpenning. 20 stycken var ålderspensionärer. Endast nio stycken kvinnor hade senast haft lön.

Beträffande männen kan sägas att de oftast är i åldern 35-54 år och är födda i Norden. De är ensamstående och har inte hemmavarande barn. De är arbetslösa, är aktivt arbetssökande och har tidigare haft ett arbete. De bor vanligen i en hyresrätt. Men det är vanligare att de inte har hyresrätt jämfört med kvinnorna (60 % jämfört med 75 %). De har oftast inte tagit emot behandling för psykiska eller känslomässiga problem, sällan en psykisk funktionsnedsättning (8 %) och vanligen ingen fysisk sjukdom som påverkar livsföringen (10 %). De söker inte lika ofta kompletterande försörjningsstöd som kvinnorna gör. Utifrån datamaterialet har det inte gått att ta fram om männen oftare har missbruksproblem än kvinnorna (se kapitel 5.3).

5.2 Varför behöver de ekonomiskt bistånd?

Stranz (2007) forskning visade att det starkaste sambandet finns mellan arbetslöshet och att motta ekonomiskt bistånd. De flesta män var arbetslösa med för liten eller ingen ersättning från a-kassan. Färre män än kvinnor sökte kompletterande försörjningsstöd. I materialet var dock de ensamstående kvinnorna ungefär lika ofta arbetslösa som sjukskrivna. Ofta sökte de kompletterande försörjningsstöd vilket innebär att de har skattepliktiga inkomster, t.ex. i form av arbetslöshetsersättning eller sjukpenning, som inte räcker för deras försörjning. Proportionellt sett mår kvinnorna psykiskt sämre, vilket stöds i Jonassons (1996) och Nyboms (2006) forskning. När det kommer till ombesökarna framträder det att gruppen ensamstående kvinnor med psykisk ohälsa är oproportionerligt stor, se tabell 14.

Materialet visar också att antalet ombesökare som var födda utanför Norden var proportionellt sett flera. Det stöds av att det är svårare för utrikes födda att träda in på arbetsmarknaden

---

¹⁴ Här inkluderas ersättningarna AFA-sjukförsäkring, rehabiliteringsersättning, permanent sjukersättning, aktivitetsstöd och sjukpenning.

(Socialstyrelsen, 2005).

5.3 Brister i socialtjänstens dokumentation

I Järfälla kommuns utredningar saknas uppgift om högsta slutförda utbildning i 59 % av fallen och det finns inget skrivet om missbruk i 83 % av fallen. Det här försvårar betydligt för möjligheten att studera två väsentliga faktorer hos ombesökarna. Det är omöjligt att ta reda på om det finns samband mellan utbildningsnivå och att någon blir ombesökare.

I dokumentationen finns också brister avseende tidigare arbetslivserfarenhet vilket omöjliggör att ta reda på om det finns samband mellan att exempelvis tidigare helt saknat ett arbete och bli en ombesökare.

Angående missbruk är det få utredningar med information om det. I forskningen om mottagare av ekonomiskt bistånd som Stranz (2007) gjort framträder missbruksproblem och/eller psykisk ohälsa som starka indikatorer till varför människor ansöker om ekonomiskt bistånd på en individuell nivå. När det gäller de manliga återbesökarna har vi mycket liten information om missbruk. Stranz (2007) menar att män oftare har missbruksproblem än kvinnor. I vissa studier har upp till 50 % av mottagarna av ekonomiskt bistånd noterats ha missbruksproblem, men i de flesta utredningar är siffran cirka 20-35 %.

5.4 Avvikelse mot volymer och nyckeltal i Järfälla år 2011

I kommunens volymer och nyckeltal avseende ekonomiskt bistånd för år 2011 framkommer en annan bild av dem som får bistånd (se avsnitt 3.1.8). Ensamstående män och ensamstående kvinnor är ungefär lika många till antalet. Antalet kvinnor med respektive utan barn är ungefär lika många. Ensamma män utan barn utgör hela 303 hushåll av de sammanlagda 793, alltså cirka 40 %. Den nästa största gruppen är ensamstående kvinnor utan barn. Resultatet överensstämmer väl med Socialstyrelsens kartläggning från år 2011 (se sid. 14). Varför skillnaderna finns är i dagsläget oklart.

5.5 Avvikelse mot Socialstyrelsens statistik

Enligt statistiken från 2011 var, precis som i Järfälla kommuns statistik, de ensamstående männen dominerande bland bidragshushållen. Nästa grupp var ensamstående kvinnor utan barn och därefter kom ensamstående kvinnor med barn.

I min empiri är ensamstående kvinnor med barn något fler och utgör 60 % av de kvinnliga ombesökarna (se sid. 25).

6 Slutsatser

I detta kapitel sammanfattas studiens resultat genom att återknyta till de inledande frågeställningarna. Avslutningsvis förs en diskussion om resultat och metod samt vilka forskningsfrågor som väckts under arbetets gång

- **Vad är kännetecknande för dem som ofta återkommer?**

Till antalet är de flesta ombesökarna en kvinna i medelåldern som är född i Norden. Ungefär lika många av dem saknar barn respektive har barn. Ofast bor hon i hyresrätt och söker kompletterande ekonomiskt bistånd till befintliga inkomster.

Efter att ha studerat Järfälla kommuns nyckeltal antog jag att den största gruppen bidragstagare som redovisades, arbetslösa ensamstående män, skulle vara ungefär lika stor i mitt material. Så var det inte. Efter att ha tillämpat studiens analysmodell framkom istället att det att det var fler ensamstående kvinnor än ensamstående män. Studien tyder också på att det finns en skillnad mellan vilka som får långvarigt löpande jämfört med de som behöver återkomma ofta för att komplettera sin inkomster.

- **Utmärker sig någon särskild grupp bland ombesökarna?**

Gruppen kvinnor utmärker sig bland ombesökarna Vad som går att utläsa av materialet är att kvinnorna är ungefär lika ofta arbetslösa som sjukskrivna. Närmare undersökningar av den gruppen behövs för att hitta specifika undergrupper. Detta är dock inte möjligt till följd av att socialtjänstens utredningar i väsentliga avseenden varit bristfälliga. I dokumentationen saknas alltför ofta information om tidigare arbetslivserfarenhet, utbildningsbakgrund och missbruksproblem.

En sammanfattande slutsats som visas i den här studien är att man genom att tillämpa statistiska analysmodeller kan få fram väsentlig information från befintliga lokala verksamhetssystem. Med hjälp av kvantitativ metod är det möjligt att få fram data som kan bilda underlag för analys av vilka som vänder sig till socialtjänstens försörjningsstöd, barn och ungdoms- eller missbruksenheter. Kunskap som i sin tur kan användas i det lokala utvecklingsarbetet.

Registeranalysen som gjordes fungerade för att ta fram kunskap ur befintliga databaser som i sin tur var möjliga att kvantifiera och statistiskt analysera. Arbetsmodellen möjliggjorde en beskrivning av den vanligaste ombesökaren hos socialtjänsten. Mer kunskap finns dessutom att hämta i min empiri, vilket inte varit möjligt att ta med i den här studien.

7 Diskussion

Genom att använda kvantitativa metoder finns möjlighet att praktiskt identifiera utvecklingsområden. Ett utvecklingsområde är exempelvis att socialtjänstens utredningar behöver utvecklas. I studien har tre huvudsakliga brister identifierats. Informationen brister angående tidigare arbetslivserfarenhet, utbildningsbakgrund och missbruksproblem.

De kvantitativa studierna kan bli noggrannare än vad mina är och ställa mer djupgående frågor. Den här studien bör ses som ett pilotprojekt och beskriver ett förslag på hur kvantitativa metoder kan användas. Yrkespraktiken har därmed möjlighet att bli en kunskapsproducent.

Hur kan man mer arbeta med statistik? Nedan redovisas två exempel på hur man kan arbeta vidare med empirin och använda andra statistiska metoder.

7.1.1 Exempel 1: Måttet överrisk

Ett sätt att arbeta med statistik är att använda en analysmodell som kallas för *överrisk*. Den används bland annat av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) när brottsstatistik analyseras. De undersöker t.ex. hur stor risken för att begå brott är utifrån varierande variabler. Det går då att jämföra grupper med varandra genom att sätta värdet på den minst brottsaktiva gruppen till ett och sedan jämföra med mer aktiva grupper. På så vis kan man t.ex. förutse risker för hur många våldsbrott som kan ske utifrån en viss grupp. Statistiken kan t.ex. utgöra underlag för riktade insatser från samhället för att hjälpa utsatta grupper. Man kan använda den här metoden för att bilda sig en uppfattning om vilka som löper störst respektive minst risk att bli en ombesökare. Det kan leda till att man kan identifiera grupper som man kan börja arbeta förebyggande med.

Här ges exempel på hur metoden kan tillämpas på den här studiens material. Låt oss ställa oss frågan: *"Är det större risk att jag blir en ombesökare hos socialtjänsten om jag är född utanför Sverige?"* Statistiska centralbyrån (SCB) har kommunvis statistik över antal personer födda i utlandet. Deras ålderskategorier börjar vid 15-24 år, medan min börjar vid 18-24 år. För att kunna göra det här exemplet tar jag därför bort min yngsta ålderskategori och börjar vid 25 års ålder och uppåt. Då ser ombesökarna ut som följer i nedan tabell.

Tabell 19. Födelseplats, ålder 25-65+, procent inom parentes, N=498

Födelseplats	Män (n=211)	Kvinnor (n=287)	Totalt (n=498)
Utrikes	104 (49)	146 (51)	250 (50)
Inrikes	107 (51)	141 (49)	248 (50)
Totalt	211 (100)	287 (100)	498 (100)

När BRÅ tittar på överrisker jämför man med hela Sveriges population. Hur många procent av de inrikes födda har begått ett brott jämfört med de utrikes födda år 2011? Det här exemplet kräver alltså kunskap om hur Järfälla kommuns population ser ut beroende på inrikes respektive utrikes födda. Denna studies problem är att material sträcker sig tio år tillbaka i tiden, inte ett år. Mer rättvisande vore därför att använda ett medelvärde av befolkningsstrukturen sett till en tioårsperiod. Inte heller en sådan analys blir statistiskt helt korrekt. Men för att ändå ge ett exempel på hur en beräkning går till så såg Järfälla kommuns befolkningsstruktur ut som följer av nedan tabell år 2011.

Tabell 20. Antalet utrikes respektive inrikes födda i Järfälla kommun som helhet år 2011, 25-65+ år, N=44978

Födelseplats	Män (n= 21497)	Kvinnor (n=23481)	Totalt (n=44978)
Utrikes	6651 (31)	7249 (31)	13900 (31)
Inrikes	14846 (69)	16232 (69)	31078 (69)
Totalt	21497 (100)	23481 (100)	44978 (100)

Vi kan konstatera att andelen utrikes födda bland ombesökarna är 50 %. I Järfälla kommun som helhet utgör de utrikes födda 31 %. Den procentuella andelen inrikes födda ombesökare i populationen är alltså:

$$248 / 31078 = 0,08 \rightarrow 0,8 \%$$

Bland de utrikes födda är det:

$$250 / 13900 = 0,018 \rightarrow 1,8 \%$$

Då det är procentuellt fler utrikes födda som ombesöker socialtjänsten så tyder det på en överrisk för att de ska bli ombesökare. Om vi sätter variabeln risk för inrikes födda = 1 så kan vi jämföra de inrikes födda med de utrikes födda genom att sätta variabeln överrisk för utrikes födda till Z. Överrisken blir då:

$$0,8 \times Z = 1,8 \rightarrow Z = 1,8 / 0,08 = 2,25$$

Resultatet redovisas i nedan tabell.

Tabell 21 Överrisken för utrikes födda, risk för inrikes födda = 1

Födelseplats	Risk i procent (%)	Överrisk (inrikes = 1)
Inrikes födda	0,8	1
Utrikes födda	1,8	2,25

Men notera alltså att detta inte är en statistiskt helt korrekt uträkning, utan ett exempel. Det är dock möjligt att göra detta statistiskt riktigt om man gör det med hjälp av intervaller på ett år.

I syfte att exemplifiera vad det kan användas till så kan vi exempelvis studera de gymnasieelever som efter studierna ansöker om ekonomiskt bistånd. Vi kan t.ex. titta på deras betyg. Konstaterar vi att de som kommer har en viss nivå på sina betyg kan vi jämföra med hur många som gick ut gymnasiet med likvärdiga betyg som ansökte om bistånd. Då kan vi alltså i nästa led ta reda på hur stor risk det är för personer ur den gruppen, jämfört med andra, kommer för att ansöka om bistånd efter studierna. Då kan vi titta på nästa årskull som går ut gymnasiet om 6 månader. Om de ser ut att få likvärdiga betyg vet vi alltså ungefär hur många som troligen kommer till socialtjänsten för att ansöka om ekonomiskt bistånd.

7.1.2 Exempel 2: Signifikanstest – Chi2-test

Ett ytterligare analysverktyg som finns kallas för signifikanstest. Utifrån föregående avsnitt kan vi ställa oss frågan: "Uträkningen tyder på att det finns en överrisk för utrikes födda att bli ombesökare hos oss på socialtjänsten. Men tänk om den här skillnaden mellan inrikes respektive utrikes födda beror på slumpen?" För denna typ av frågor gör man ett så kallat signifikanstest.

Förenklat sett så görs en jämförelse. Låt oss tänka att om antalet ombesökare i grupperna

inrikes respektive utrikes födda vore lika många. Då ”ska” en lika stor del av den inrikes födda befolkningen ombesöka socialtjänsten som den utrikes födda befolkningen. Om det finns 20 inrikes födda och två är ombesökare så borde det på 10 utrikes födda finnas en ombesökare. Det kallas för det *förväntade utfallet*. Det förväntade utfallet jämförs sedan med det *faktiska utfallet*, alltså hur många ombesökare som statistiken visade att det var. Den matematiska formeln för detta är alldeles för invecklad för att kunna tas upp här.

Tabell 22 Utfall, förväntat utfall, signifikans

Finns det en signifikant skillnad mellan utrikes födda som är ombesökare och de som är inrikes födda och är ombesökare?			
Födelseplats	Antal ombesökare (faktiskt)	Antal ej ombesökare (faktiskt)	Total
Utrikes födda	250	13650	13900
Inrikes födda	248	30830	31078
Total	498	44480	44978
Födelseplats	Antal ombesökare (förväntat)	Antal ej ombesökare (förväntat)	
Utrikes födda	151	13746	
Inrikes födda	341	30733	
	Formel	Värde	
	CHI2-TEST	1,26779E-21	

I det här fallet är CHI2-värdet mycket lågt¹⁵. Det betyder att det i detta exempel föreligger en signifikant skillnad. Ju lägre CHI2-värde desto större signifikans har skillnaden.

Men som sagt, detta är bara modeller som inte är statistiskt helt riktiga eller hållbara. Men väl ett exempel på hur socialtjänsten kan arbeta med den kunskap som finns i de databaser som verksamhetsområdena innehar. Själva de matematiska formlerna stämmer, men eftersom materialet som används är bristfälligt blir även uträkningen behäftad med brister.

7.2 Utvecklingsområden

7.2.1 Kontinuitet i arbetet på mottagningsfunktionen

Mottagningsfunktion i Järfälla kommun har idag inriktningen att ta emot och utreda nya personer som ansöker om ekonomiskt bistånd. Om en person anses vara berättigad till bistånd under en längre tid förs ärendet över till enheten för försörjningsstöd för en långsiktig planering. Ärenden med kortare bistandsperioder och avslagsärenden behålls. De har t.ex. rätt att överklaga sin sak till Förvaltningsrätten. Men hur många kommer till mottagningsfunktionen som aldrig haft kontakt med socialtjänsten tidigare? En fråga är om det är bra att arbeta på samma sätt med de här typerna av klienter?

I denna studie framkommer att det är ett stort antal klienter som ofta återkommer. Under tidsperiod har 527 unika individer noterats i materialet. Det är rimligt att ställa sig frågan hur man ska definiera dem. I en mening har de ju en form av löpande kontakt med socialtjänsten. Det är högst relevant att undersöka hur socialtjänsten t.ex. arbetat med en person som

¹⁵ E-21 betyder att det är 21 decimaler innan 0, alltså 21 nollor in 126779...

återkommit fem gånger på fem år. Vad har man gjort? Vad har dokumenterats om insatserna som satts in? Hur har man bedömt klientens situation och behov från gång till gång?

I sin tur ställer det frågor om hur socialsekreterarna ska bedöma personens situation och personens rätt till bistånd. Finns det risk att det blir fel om man bortser från klientens tidigare kontakt med socialtjänsten? Ska man inför besök med en ombesökare noga studera tidigare journaler för att bilda sig en tydlig uppfattning om klienten? Å andra sidan kanske socialsekreteraren skapar sig en bild av klienten

Det går också att fråga sig om det är möjligt att studera vilka möjligheter som finns att arbeta förebyggande mot att människor behöver söka ekonomiskt bistånd.

7.2.2 Nya arbetssätt och områdesspecifika metoder

Det verksamhetsområde inom socialtjänsten som har lägst antal, och den minsta spridningen, av områdesspecifika metoder är arbetet med ekonomiskt bistånd (Bergmark, Bergmark och Lundström, 2011). En viktig fråga att ställa sig är: "*Går det att arbeta fram nya specifika arbetssätt med just ombesökare?*" En början kan vara att ta reda på hur många av dem som bokas in på mottagningsfunktion under år 2011 som tidigare haft kontakt med socialtjänsten två gånger eller fler. Utifrån det får man en uppfattning om klientpopulationen. I kunskapsöversikten framkommer att en ökad specialisering relativt sett minskar kommunens kostnader för ekonomiskt bistånd (se sid. 12). Att inleda en specialisering verkar således hoppfullt.

I studien framkommer att de flesta ombesökarna bedöms kunna stå till arbetsmarknadens förfogande. Om då personen återkommer gång på gång kan två tankeled följas; antingen är personen inte bara återkommande arbetslös utan har kanske problem av mer personlig natur som t.ex. psykisk ohälsa och/eller missbruksproblem eller så fungerar inte kommunens aktiveringsåtgärder och de organisatoriska flöden som de är förknippade med. Generellt sett bör också noteras att själva upplevelsen av att behöva söka ekonomiskt bistånd i sig knappast förbättrar någons mående. Starten på en specialisering av det här området är en förutsättningslös fråga: "*Vad är det egentligen som hjälper?*"

För att orientera sig inom forskningen kan man förenklat konstateras att det finns två huvudlinjer. Den ena betonar att det som hjälper är de *metoder* som används. Det kallas för evidensbaserad praktik. Enligt förespråkarna är det viktigt att de metoder som används utvärderas löpande och att man på så sätt ökar kunskapsbasen. Den andra betonar att det viktigaste är *relationen* mellan socialarbetaren och klienten, en så kallad *terapeutisk allians*. Från förespråkarna förekommer ofta invändningar mot möjligheten att skaffa sig hållbar statistisk kunskap om vad för effekter metoder har (Bergmark et. al., 2008).

Det finns vissa likheter med stöd- och motivationssamtal inom socialtjänsten med terapeutiska samtal som ges av t.ex. av Landstinget. En väsentlig skillnad är dock att dessa samtal inte är förknippade med myndighetsutövning och en ekonomisk beroendesituation. Det är därför viktigt att inte underskatta svårigheterna med att etablera en väl fungerande terapeutisk allians inom sin praktiska yrkesroll som socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd. Samtalen har karaktären av stöd- och motivationssamtal, samtidigt som socialsekreteraren måste förklara för klienten vilka krav som ställs för att han eller hon ska ha rätt till bistånd. Trots det borde det finnas möjlighet att ta fram och pröva olika samtalsmetoder i syfte att utvärdera dem. Exempelvis kan klienten fylla i en utvärderingsblankett om samtalet efteråt alternativt studera om klienter som får del av en viss samtalsmetod snabbare blir självförsörjande.

Inom Landstinget finns en större tradition av att systematisera samtalen och utvärdera behandlingsmetoder. Naturligtvis är sådana utvärderingar behäftade med problem.

Exempelvis i formerna av att; olika behandlare kan nå olika resultat, patienterna började må bättre av andra orsaker (t.ex. att våren kom), patienten fick en ny medicin som fungerade bättre, och så vidare. Det finns återkommande diskussioner kring vad evidens egentligen är. Hur vet man att den här statistiken mäter vad den är avsedd att mäta? Å andra sidan går det att argumentera för att det är bättre att utvärdera det man gör i jämförelse med att avstå, men att alla studier att brottas med frågor om validitet och reliabilitet.

Även inom kvalitativa studier brottas man med problem. Intervjuar vi exempelvis fem socialsekreterare i en kommun kan vi få en bra bild av deras arbetssituation. Å andra sidan är det vanskligt att generalisera resultatet till att gälla andra kommuner i Stockholms län eftersom befolkningens demografi skiljer sig åt. Det här öppnar för en kritisk fråga om de kvantitativa studierna. För vad säger att deras resultat går att generalisera? Den här studien ger en god grund för att konstatera hur det ser ut i Järfälla, men inte Hässelby eller Täby.

En metod för att försöka motverka de här problemen är randomiserade studier. Det är studier där man gör en slumpmässig uppdelning i grupper så att test- och kontrollgrupper förses med slumpmässiga urval ur den försökspopulation som man använder sig av, oavsett om man tagit in den på ett slumpmässigt eller icke-slumpmässigt sätt. Förespråkarna för metoden menar att statistisk hypotesprövning är möjlig till följd av att slumpmässighetsvillkoret därigenom är uppfyllt. Ett sätt att använda sig av denna studies metodik vore att göra den på ett slumpmässigt urval av kommuner vars befolkningsdemografi påminner om varandra. Randomiserade studier kan självklart också göras på behandlingsmetoder.

Viktigt att påpeka är att om man utvärderar ett projekt utan kontrollgrupp kan man inte bilda sig en uppfattning om projektets arbetssätt var bättre eller sämre än det ordinarie arbetssättet. Inte heller kan vi veta om det är effektivare i jämförelse med ytterligare ett annat arbetssätt. Det enda vi kan konstatera är vad som faktiskt hänt under projektets löptid.

Nu närmar vi oss diskussionen som förts inom socialt arbete som handlar om vad som betyder mest för att lyckas. Är det den terapeutiska alliansen eller är det metoden som socialarbetaren använder? Knut Sundell och Kjell Hansson har i tidningen Socionomen (2012) skrivit en artikel om just ämnet och argumenterar för att inte skapa en motsättning mellan metod och relation.

7.2.3 Utredningsformulär

Inom arbetet med ekonomiskt bistånd har det under flera år tagits fram olika utredningsformulär. Ett av dem heter Instrument X. Formuläret har inte digitaliserats så att svarsalternativen samlats i en databas. I dagsläget kan det därför inte användas för statistiska syften Svendsen (2010) har i en rapport utvärderat hur Instrument X implementerades i tre kommuner i Nordvästra Stockholm och dragit slutsatsen att formuläret inte har använts på ett systematiskt sett. Detsamma gäller de arbetssätt som förekommer idag i Järfälla som bygger på att det i en journalanteckning finns en rubrikmall till stöd för socialsekreteraren. Inte heller det går att kvantifiera varvid denna studie krävde en manuell inmatning av utredningarnas innehåll. Min studie hade klart förenklats av om utredningarnas innehåll hade funnits tillgängliga i en databas.

7.3 Sammanfattning

- Mottagningsfunktionen behöver utarbeta arbetssätt som riktar sig specifikt till klienter som ofta återkommer och gärna utvärdera arbetssätten med kontrollgrupper.
- Ett nytt utredningsformulär behöver utarbetas lokalt och/eller regionalt tillsammans med FoU. Det ska vara digitalt och ska kunna användas för att samla in data som löpande kan analyseras statistiskt av kommunerna och FoU.
- Skapa samarbete mellan kommuner och FoU i syfte att utföra randomiserade studier mellan kommuner med hjälp av det datamaterial som utredningsformuläret samlar in.

8 Forskningsfrågor

Den motsättning mellan de som tror på metod respektive relation skulle kunna överbyggas genom att låta kvantitativa studier ge vägledning till vilka ämnen som bör undersökas kvalitativt. En uppföljning till denna kvantitativa studie vore att kvalitativt intervjua ett slumpmässigt urval av ombesökare och exempelvis fråga vad de tror skulle göra att de slapp ombesöka socialtjänsten. I sammanhanget kan specialisering vara insikten att både relation och metod ger resultat.

- En kvantitativ studie inom ekonomiskt bistånd som kan vara vägledande för en kvalitativ studie inom området.
- En sådan kvalitativ studie kan bli en fortsättning på denna studie om socialtjänstens ombesökare. En kvalitativ forskningsfråga kan vara: *”Vad tror de själva skulle kunna hjälpa?”*
- En kvantitativ studie om skillnader mellan de som ofta ombesöker socialtjänsten och de som löpande har ekonomiskt bistånd. Kanske följt av ett slumpmässigt urval att kvalitativa intervjuer.

Litteraturlista

- Bergmark, Å. (1991) *Socialbidrag och försörjning. En studie bland bidragstagande bland ensamstående utan barn* (Rapport i socialt arbete, nr. 55). Stockholm: Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (1998) Metoder i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 4:291-314.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (2006) Metoder i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2:99-100.
- Bergmark, Å., Lundström, T., Minas, R. & Wiklund, S. (2006) *Socialtjänsten i blickfånget. Organisation, resurser och insatser*. Finland: WS Bookwell.
- Bergmark, A., Bergmark Å. & Lundström, T. (2011) *Evidensbaserat socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (2005) En sak i taget? Om specialisering inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2-3: sid:130-131.
- Bevelander, P. (2007) ”Invandring och ekonomisk segregation i Stockholm”, i Rauhaut (red.) *Vägen till Sverige. Om Stockholms stads arbete med olika grupper av arbetslösa socialbidragstagare*. FoU-enheten, Stockholms stad.
- Bitterman, D. & Franzén, E. (2008) Vem är fattig i Sverige idag? I *Villkorandets politik. Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder – då och nu*. (red. H. Swärd & M-A. Egerö). Malmö: Egalité.
- Blomberg, G., Ekström, V. & Rauhaut, D. (2006) *Motprestation för bidrag. En utvärdering av sex stadsdelsområdets aktiveringsprogram för arbetslösa och socialbidragstagare*. FoU-enheten, Stockholms stad.
- Byberg, I. (2002) *Kontroll eller handlingsfrihet? – en studie av organiseringens betydelse i socialbidragsarbetet*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Byström, J. (2003) *Grundkurs i statistik*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Centrum för Folkhälsa (2007) *Hälsa och livsvillkor bland socialt och ekonomiskt utsatta grupper i Stockholms län*. Stockholm: Centrum för Folkhälsa, 2007.
- Collin, L. & Rauhaut, D. (2007) ”50+ år – en osynlig grupp? I Rauhaut (red) *Vägen till arbete. Om Stockholms stads arbete med olika grupper av arbetslösa socialbidragstagare*. FoU-enheten, Stockholms stad.
- Ekström, V. (2005) *Individens eget ansvar och samhällets stöd. En utvärdering av ”Skärholmsmodellen” vid Jobbcentrum Sydväst*. Stockholm stad: FoU-enheten.
- Eliasson, A. (2006) *Kvantitativ metod från början* Lund: Studentlitteratur
- Elofsson, S. (2005) ”Kvantitativ metod - struktur och kreativitet” I Sam Larsson, John Lilja, Katarina Mannheimer. *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Malmö: Studentlitteratur AB.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H.k & Wängnerud, L. (2007) *Metodpraktikan konsten att studera samhälle, individ och marknad* (3:e upplagan) Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Fahlke, C, Alborn, SE & Sanner, S. (2009) Missbrukspsykologi – ett angeläget kunskapsområde på frammarsch. *Psykisk hälsa*, sid: 27.

- Forsberg, E. (1998) *"Jag fick bita mig i tungan innan jag gick till socialen"*. En studie om socialbidragshanteringen i Hammarö kommun. Karlstad: Centrum för folkhälsoforskning.
- Granestränd, L. (2011) *Utrikes födda har blivit den störst gruppen fattiga*. [Elektronisk] Dagens nyheter. Tillgänglig: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/utrikesfodda-har-blivit-storsta-gruppen-fattiga>
- Haglund Ahnstedt, C. (2002) Khatmissbruket i Sverige måste stoppas. *Apropå, 11*.
- Halvorsen, K. (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Inghe, G. (1960) *Fattiga i folkhemmet*. Stockholm: Stockholms kommunalförvaltning, nr. 24.
- Isaksson, K. & Svedberg, L. (1987) *Klienterna, arbetet och arbetslösheten*. (Rapport i socialt arbete, nr. 33). Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Jonasson, I. (1996) *Långvariga socialbidragstagare*. (Rapport i socialt arbete, nr. 80) Stockholm: Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Jonasson, I. & Libietis, V. (1987) *"... bara jag får ett jobb så..."*. Socialt arbete med långtidsarbetslösa. (FoU-rapport, nr. 85). Stockholm: Socialtjänsten, Forsknings- och Utvecklingsbyrån.
- Lindgärde, S. & Holm, C. (2007) *Vägen tillbaka - om socialtjänsten, Försäkringskassan och de långtidssjukskrivna*. FoU-enheten, Stockholms stad.
- Magnusson, L. (1996) *Den tredje industriella revolutionen*. Arbetslivsinstitutet.
- Magnusson, L. (2006) *Håller den svenska modellen? Arbetet och välfärd i en global värld*. Nordstedts akademiska förlag.
- Meeuwisse, A. (2008) *Forskningsmetodik för socialarbetare*. Finland: WS Bookwell.
- Minas, R. & Stenberg, SÅ. (2000) *På tröskeln till bidrag – Mottagningen av nya socialbidragsansökningar på sju socialkontor i Sverige*. Socialstyrelsen, Cus-skrift 2000:1.
- Minas, R. (2005) *Administering poverty – Study of Intake Organization and Social Assistance in Sweden*. PhD Thesis, Department of Social Work, Stockholm University.
- Moreira, A. (2008) *The activation dilemma. Reconciling the fairness and effectiveness of minimum income schemes in Europe*. Bristol: Policy Press.
- Många har haft socialbidrag i tre år. (2011). *Skandinavisk sjukvårdsinformation, 8:26*.
- Nybom, J. (Red.), Puide, A., Roselius, M. & Hjulström, F. (2005) *Förutsättningar för socialbidragsarbete - en jämförelse mellan fyra kommuner*. Stockholm: IMS.
- Nybom, J. (2012) *Aktivering av socialbidragstagare – om stöd och kontroll inom socialtjänsten*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Pettersson, U. (1986) *Socialtjänsten i praktiken. Från mål till verklighet*. Stockholm: Skeab.
- Puide, A. (1985) *Klienterna och socialtjänsten*. (Rapport i socialt arbete, nr. 10). Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Rauhaut, D. (2007) *Fattigdom och ekonomiskt bistånd – En kunskapsöversikt*. Stockholm: AWJ Tryck AB.
- Salonen, Tapio 2000. 'Ungdomars socialbidragstagande och försörjningssvårigheter under 1990-talet', i Bergmark, Åke (red) *Välfärd och försörjning*. Antologi kommittén Välfärdsbokslut. SOU 2000:40. Stockholm: Socialdepartementet.

- Salonen (2003) *Ungas En studie om förändrade villkor från 1970-talet till 2000-talets inledning*. (Ungdomsstyrelsens skrifter, nr. 9). Stockholm: Intellecta DocuSys.
- Salonen, T. & Ulmestig, R. (2004) *Nedersta trappsteget; en studie om kommunal aktivering*. Växjö: Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete.
- Smith, H. W. (1981) *Strategies of Social Research*. Prentice Hall, Englewood Cliff, New Jersey.
- Socialstyrelsen (1999) *Långvarigt socialbidragstagande under 1990-talet*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. Social rapport. Stockholm: Socialstyrelsen, 2006.
- Socialstyrelsen (2011) *Ekonomiskt bistånd årsstatistik 2010 – Utbetalda belopp samt antal biståndsmottagare och antal biståndshushåll*. Stockholm: Socialstyrelsen, 2011.
- Socialstyrelsen (2011) *Instruktion för registrering av försörjningshinder och ändamål med ekonomiskt bistånd - För handläggare av och ansvariga för ekonomiskt bistånd*. Stockholm: Socialstyrelsen, 2011.
- Socialstyrelsen (2012) *Statistik över försörjningshinder och ändamål med ekonomiskt bistånd 2011*. Stockholm: Socialstyrelsen, 2012.
- Socialstyrelsen (2012) *Ekonomiskt bistånd årsstatistik 2011 – Utbetalda belopp samt antal biståndsmottagare och antal biståndshushåll - Reviderad*. Stockholm: Socialstyrelsen, 2012.
- Stockholms stad (2009) *Redovisning av försörjningsstödet första halvåret 2009*. Stockholm: Stockholms stad.
- Stranz, H. (2002) *Långvarigt socialbidragstagande – en studie i två kommuner*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Stranz, H. (2007) *Utrymme för variation – om prövning av socialbidrag*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete vid Stockholms Universitet.
- Sundell, K. & Hansson, K. (2012) Nytt synsätt på betydelsen av metod och relation i behandlingsarbete. *Socionomen*, 7:82-84.
- Svensden (2010) *Instrument X – en kortfattad rapport*. Utvärderingsrapport för FoU-Nordväst i Stockholms län. Stockholm: FoU-Nordväst.
- Swärd, H. & Engerö, MA (2006) *Ligga till last - fattigdom och utsatthet*. Malmö: Gleerups utbildning.
- Swärd, H. (2010) Fattigdom i forskning. *Socionomen*, 4: 17.
- Tilly, C. (1998). *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv förlag.
- Villadsen, K. (2007) *The emergence of 'Neo-Philantropy' – A new discursive space in welfare policy?* *Acta Sociologica*, Volume 50, No. 3.

Bilaga**Registerdata –Återvändarna**

Löpnummer:

Allmänna uppgifter**1. Kön:**

Kvinna

Man

2. Åldersintervall:

18-24 år

25-34 år

35-54 år

55-64 år

65 år eller äldre

3. Födelseland:

Svensk

Övriga Norden

Övriga Europa

MENA

Latinamerika

Övriga världen

4. Civilstånd:

Gift / Sambo

Ensamstående - tidigare gift eller sammanboende

Ensamstående - aldrig gift eller sammanboende

5. Hemmaboende barn:

Ja Nej

6. Boende:

Hyresrätt (eget kontrakt)
Bostadsrätt
Andrahandsboende
Inneboende
Inackorderingshem
Försöks/träningslägenhet
Härbärke
Vandrarhem
"Uteliggare"
Bostadslös
Annat boende, vad:

7. Högsta genomförda utbildning:

Ej avslutat grundskola
Grundskola
Gymnasium
Universitet / Högskola
Okänd / framgår ej
Annan utbildning, vilken:

8. Ansökan gäller:

Kompletterande försörjningsstöd
Ej kompletterande försörjningsstöd

9. Senaste inkomstkälla:

Lön
Ingen formell inkomstkälla
A-kassa
Sjukpenning
Sjukersättning
Studiemedel
Ålderspension
Aktivitetsstöd
Föräldrapenning
Annat, vad:

Sysselsättning**10. Sysselsättning:**

Arbetssträning

Praktik

OSA

Arbetslös

Jobbcenter

Förtidspensionär

Sjukskriven - nollklassad

Sjukskriven - med ersättning

Lönearbetar

Arbetsmarknadspolitiskt program

SFI

Föräldraledig

Annat, vad:

11. Har personen haft ett arbete på den öppna arbetsmarknaden?

Ja

Nej

Vet ej

Missbruk**12. Missbruk:**

Dokumenterat missbruk

Misstänkt missbruk

Fråga ej ställd om missbruk

Hälsa**14. Tidigare behandling för psykiska och/eller känslomässiga problem?**

Ja

Nej

Vet ej

15. Långvariga kroppsliga skador / sjukdomar som påverkar livsföringen?

Ja

Nej

Vet ej

16. Har personen långvarig psykisk funktionsnedsättning/sjukdom som påverkar livsföringen?

Ja

Nej